

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ ТА СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

КАФЕДРА ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

ПЕТРЕНКО Максим Петрович

(студент групи ФБСМ-8)

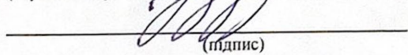
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМИ ЗАСОБАМИ ПІДПРИЄМСТВА

(представлена на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітньо-професійна програма «Фінанси, банківська справа та страхування»)

Завідувач кафедри фінансів та
цифрової економіки

д.е.н. проф. Н.Г. Виговська.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

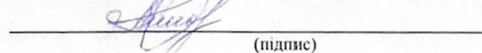
Науковий керівник

к.е.н. доц. С.М. Дячек
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Рецензент

к.е.н., доц. А.Ю. Яковець (Яковець)
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис)

Житомир 2023

АНОТАЦІЯ

Петренко М.П. Управління основними засобами підприємства. – Рукопис.

Магістерська робота представлена на здобуття освітнього ступеня «магістр» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 072 «Фінанси банківська справа та страхування». – Державний університет «Житомирська політехніка», Житомир, 2023.

Дослідження присвячено обґрунтуванню теоретичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо ефективного управління основними засобами підприємства. Узагальнено наукові підходи до визначення сутності основних засобів. Проведено аналіз та систематизацію критеріїв групування основних засобів. Виявлено основні проблемні питання в сфері управління основними засобами підприємства, які піднімалися науковцями протягом 1999-2022 рр. Вивчено мету, завдання та етапи управління основними засобами підприємства. Окреслено основні тенденції основних засобів в економіці України у 2018-2022 рр. Оцінено технічний стан та ефективність управління основними засобами підприємств переробної галузі на прикладі підприємств виробництва пива. Проведено аналіз амортизаційної політики ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» та оцінено ефективність її застосування. Виявлено зовнішні джерела фінансування формування основних засобів підприємств переробної галузі.

Ключові слова: основні засоби, основні фонди, знос, амортизація, амортизаційна політика, відтворення основних засобів, фондомісткість, фондovіддача.

ANNOTATION

Petrenko M.P. Management of Property, Plant, and Equipment (PP&E) of an Enterprise. – Manuscript.

Master's thesis is represented on reception of an educational degree «master» field of knowledge 07 «Management and administration» of specialty 072 «Finance banking and insurance». - Zhytomyr Polytechnic State University, Zhytomyr, 2023.

The study is devoted to the substantiation of theoretical provisions and the development of practical recommendations for the effective management of property, plant, and equipment (PP&E) of an enterprise. Scientific approaches to defining the essence of PP&E have been generalized. An analysis and systematization of the criteria for grouping PP&E was conducted. The main problematic issues in the field of PP&E management of an enterprise, which were studied by scientists during 1999-2022, were identified. The purpose, tasks, and stages of PP&E management of an enterprise were studied. The main trends in PP&E in the Ukrainian economy in 2018-2022 were outlined. The technical condition and efficiency of PP&E management of processing industry enterprises were assessed, using the example of beer production enterprises. An analysis of the depreciation policy of PJSC "Firma "Poltavpivo", PJSC "Obolon" and PJSC "AB InBev Efes Ukraine" was conducted and the effectiveness of its application was assessed. External sources of financing for the formation of fixed assets of processing industry enterprises were identified.

Keywords: Property, plant, and equipment, intangible assets, wear, depreciation, depreciation policy, reproduction of PP&E, capital intensity, capital productivity.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМИ ЗАСОБАМИ ПІДПРИЄМСТВА	10
1.1. Економічна сутність та трактування поняття «основні засоби».....	10
1.2. Класифікація основних засобів для потреб управління.....	20
1.3. Механізм управління основними засобами підприємства.....	29
Висновки до 1-го розділу.....	42
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМИ ЗАСОБАМИ ПІДПРИЄМСТВ ПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ.....	45
2.1. Стан управління основними засобами вітчизняних підприємств.....	45
2.2. Аналіз основних засобів підприємств переробної галузі.....	55
2.3. Амортизаційна політика підприємств переробної галузі	72
2.4. Фінансування формування основних засобів підприємств переробної галузі	79
Висновки до 2-го розділу.....	89
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ.....	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ.....	100
ДОДАТКИ.....	107

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Управління основними засобами є ключовим фактором в забезпеченні ефективної діяльності будь-якого підприємства, оскільки основні засоби становлять основу виробничого потенціалу підприємства та можливостей для подальшого розвитку і, зазвичай, займають значну частину в балансі будь-якого суб'єкта господарювання.

Важливою умовою забезпечення успішної діяльності підприємства у короткостроковій та довгостроковій перспективі є постійний моніторинг формування, використання та відтворення цих активів, а також змін структури необоротних активів та їх якісних характеристик. Ефективне управління основними засобами допомагає досягти поставлених бізнес-цілей, збільшити конкурентоспроможність та стабільність на ринку, знизити ризик фінансових втрат та збільшити доходи підприємства.

Питанням управління основними засобами підприємства присвячено праці багатьох провідних вітчизняних та закордонних вчених: О. Амоші, І. Балабанова, І. Бланка, Є. Брігхема, Р. Брейлі, Н. Брюховецької, О. Василика, О. Зборовського, М. Міллера, С. Онишко, А. Пилипенка, Т. Теплова, В. Ткаченка, Р. Дж. Хікса, М. Чумаченка, У. Шарпа, І. Швець та ін.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування теоретичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності управління основними засобами підприємства.

Для досягнення мети дослідження важливим є вирішення наступних завдань:

- дослідити та уточнити економічну сутність поняття «основні засоби»;
- оцінити сучасний стан наукових досліджень з питань управління основними засобами;

- розглянути існуючі підходи до класифікації основних засобів у працях вітчизняних науковців та нормативно-правових документах;
- оцінити сучасний стан основних засобів підприємств України та виявити основні тенденції у 2018-2022 рр.;
- провести аналіз технічного стану та ефективності управління основними засобами ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»;
- оцінити ефективність амортизаційної політики ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»;
- розглянути можливості формування основних засобів за рахунок власних ресурсів та провести порівняльний аналіз залучення зовнішніх джерел фінансування для формування основних засобів, обравши найбільш оптимальний варіант для ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»;
- виявити шляхи фінансування формування основних засобів підприємств переробної галузі.

Об'єктом дослідження є господарська діяльність підприємств виробництва пива, зокрема ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна».

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні аспекти управління основними засобами підприємства.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань при написанні кваліфікаційної роботи були використані наступні загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: діалектичний метод, метод наукового пізнання метод моделювання, метод аналогій та узагальнення, порівняльний аналіз (для вивчення та узагальнення методичних підходів до трактування поняття «основні засоби»); аналіз і синтез (для дослідження підходів щодо класифікації основних засобів); методи економічного-статистичного аналізу та графічного представлення

інформації (для дослідження технічного стану та ефективності використання основних засобів ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»).

Інформаційною базою дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних науковців, матеріали конференцій та семінарів, які присвячені темі управління основними засобами підприємства, законодавча база України та міжнародні нормативно-правові документи, статистична інформація Державного комітету статистики України, фінансова звітність ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна».

Наукова новизна одержаний результатів полягає у теоретичному обґрунтуванні та розробці комплексу практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності управління основними засобами Наукову новизну відображають наступні результати:

- проаналізовано та узагальнено погляди науковців щодо трактування поняття «основні засоби», в результаті чого уточнено поняття «основні засоби», як матеріальні активи з очікуваним терміном корисного використання більш ніж один рік (або протягом операційного циклу, якщо він більше ніж рік), що утримуються підприємством з метою використання їх у виробництві або постачанні товарів, надання послуг, здачі в оренду іншим особам, а також для виконання адміністративних та соціальних функцій;

- доведено тотожність понять «основні засоби» та «основні фонди», трактування яких вказує, що обидві категорії активів мають вартісну складову, а матеріальні об'єкти, які їх представляють, є ідентичними. Також встановлено, що обидва види активів виконують однакову роль у виробничому процесі;

- проведено оцінку сучасного стану наукових досліджень в Україні з питань управління основними засобами, рівень їх активності за спеціальностями та виявлено проблемні питання, яким присвячені дисертаційні роботи;

- проведено аналіз та систематизацію критеріїв групування основних засобів;
- визначено мету, завдання, методи та етапи управління основними засобами підприємства;
- здійснено аналіз сучасного стану основних засобів підприємств України та виявлено основні тенденції протягом 2018-2022 років;
- проведено аналіз технічного стану та ефективності використання основних засобів ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»;
- проведено аналіз політик амортизації та оцінено ефективність їх застосування на ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»;
- розглянуто можливості формування основних засобів за рахунок власних ресурсів. Проведено порівняльний аналіз залучення зовнішніх позикових джерел фінансування для формування основних засобів та обрано найбільш оптимальний варіант для ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна».

Практичне значення одержаних результатів. Теоретичні положення та висновки, представлені у кваліфікаційній роботі, мають практичне значення та дають змогу підвищити рівень ефективності управління основними засобами на підприємстві. Отримані результати також можуть знайти практичне застосування в наукових установах і вищих навчальних закладах, зокрема при викладанні таких курсів, як «Корпоративні фінанси» та «Фінансовий менеджмент».

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження, викладені в кваліфікаційній роботі, пройшли апробацію шляхом обговорення та отримали позитивну оцінку на Всеукраїнській науково-практичній on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених, присвяченій Дню науки, «Вплив інноваційних змін на розвиток суспільства: управлінські та соціально-

економічні аспекти» (м. Житомир, 15-19 травня 2023 року) та IV Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу» (м. Житомир, 09 листопада 2023 року).

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Структура кваліфікаційної роботи включає вступ, два розділи, висновки та пропозиції, а також список використаних літературних джерел і додатки. Основний матеріал роботи викладено на 106 сторінках друкованого тексту, який включає 29 таблиць та 5 рисунків, а також 3 додатки. Список використаних літературних джерел нараховує 70 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМИ ЗАСОБАМИ ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Економічна сутність та трактування поняття «основні засоби»

Управління основними засобами є ключовим фактором в забезпеченні ефективної діяльності будь-якого підприємства, оскільки основні засоби становлять основу виробничого потенціалу підприємства та можливостей для подальшого розвитку і, зазвичай, займають значну частину в балансі будь-якого суб'єкта господарювання.

Важливою умовою забезпечення успішної діяльності підприємства у короткостроковій та довгостроковій перспективі є постійний моніторинг формування, використання та відтворення цих активів, а також змін структури необоротних активів та їх якісних характеристик. Ефективне управління основними засобами допомагає досягти поставлених бізнес-цілей, збільшити конкурентоспроможність та стабільність на ринку, знизити ризик фінансових втрат та збільшити доходи підприємства.

Питанням управління основними засобами підприємства присвячено праці багатьох провідних вітчизняних та закордонних вчених: О.Амоші, І.Балабанова, І.Бланка, Є.Брігхема, Р.Брейлі, Н.Брюховецької, О.Василика, О.Зборовського, М.Міллера, С.Онишко, А.Пилипенка, Т.Теплова, В.Ткаченка, Р. Дж. Хікса, М.Чумаченка, У.Шарпа, І.Швець та ін. Проте, незважаючи на багаторічні напрацювання, ряд важливих питань залишаються невирішеними і потребують подальшого дослідження, що підтверджується кількістю захищених протягом 1999–2021 років в Україні дисертацій, об'єктом дослідження яких є основні засоби підприємства (рис. 1.1).

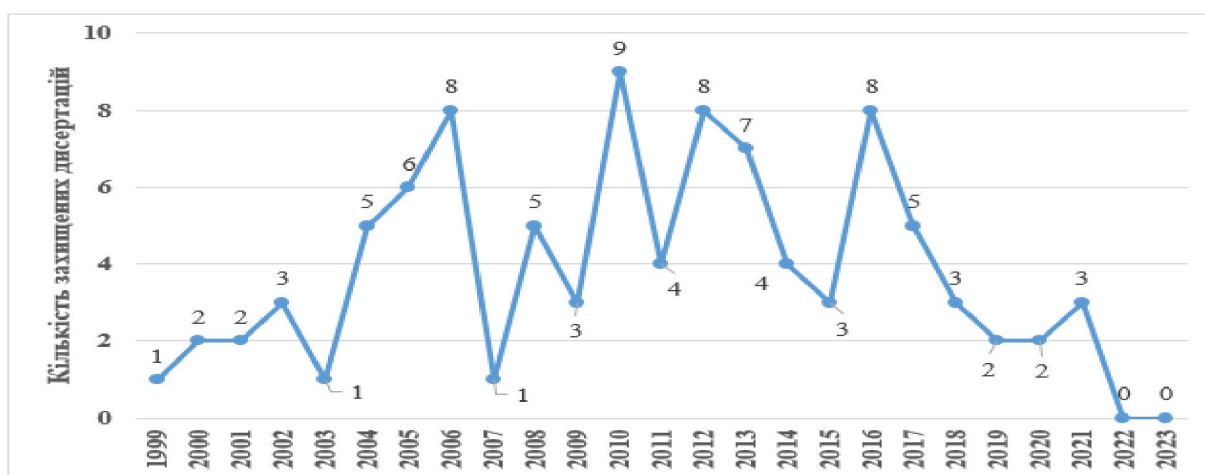

Рис.1.1. Кількість захищених в Україні дисертацій, об'єктом дослідження яких є основні засоби підприємства*

*Побудовано автором на основі [48]

Як бачимо з рис. 1, основні засоби, як об'єкт досліджень, викликають постійний інтерес з боку науковців, адже протягом 1999–2021 років було захищено 95 дисертацій за рядом спеціальностей, серед яких 56 % припадає на спеціальність «Економіка та управління підприємствами», 37 % – на спеціальність «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит» і лише 5 % на спеціальність «Гроші, фінанси і кредит» (табл. 1). В свою чергу, тематика дисертаційних робіт яскраво демонструє актуальні проблеми в науці та практиці (табл. 1.2). Формулювання проблем науковцями та розробка рекомендацій були здійснені на матеріалах підприємств різних видів економічної діяльності, серед яких переважають підприємства АПК (29 робіт), підприємства переробної промисловості (зокрема машинобудівні підприємства), транспортні підприємства.

Проаналізувавши матеріали дисертацій вітчизняних науковців, спостерігаємо найбільшу активність досліджень у 2006, 2010, 2012 та 2016 роках, причому якщо у 2006 р. науковці найбільше зосереджують свою увагу на проблемах обліку основних засобів, то у 2010, 2012 та 2016 роках – на підвищенні економічної ефективності використання основних засобів та пошуку шляхів їх відтворення.

Так, за даними табл. 1.1 35 дисертацій було захищено за спеціальністю «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит». В першу чергу, це було зумовлено реформуванням системи бухгалтерського обліку в Україні, що знайшло своє відображення у прийнятті Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. № 996-XIV та затвердженні вітчизняних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку. В подальшому актуальність цих досліджень викликана необхідністю адаптації бухгалтерського обліку до галузевих потреб, підвищення якості, оперативності та інформативності облікових та аудиторських даних про основні засоби, необхідних для ефективного управління ними.

Таблиця 1.1

Кількість захищених дисертацій у розрізі спеціальностей*

№	Спеціальність	Кількість захищених дисертацій	Питома вага
1	08.06.04 - Бухгалтерський облік, аналіз та аудит	14	15
2	08.00.09 - Бухгалтерський облік, аналіз та аудит	21	22
3	08.02.03 - Організація управління, планування і регулювання економікою	1	1
4	08.06.01 - Економіка, організація і управління підприємствами	4	4
5	08.07.02 - Економіка сільського господарства і АПК	7	7
6	08.07.01 - Економіка промисловості	1	1
7	08.00.04 - Економіка та управління підприємствами	41	44
8	08.04.01 - Фінанси, грошовий обіг і кредит	1	1
9	08.00.08 - Гроші, фінанси і кредит	4	4
10	08.00.05 - Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка	1	1

*Побудовано автором на основі [48]

Проблема відтворення основних засобів не втрачає своєї актуальності протягом усього аналізованого періоду – їй присвячена найбільша кількість досліджень (37 з 95 дисертацій), адже протягом 18 років рівень зносу основних засобів варіював від 43,7 % у 2000 р. до 83,5 % в 2014 р., після чого дещо скоротився до 57,6 % у 2021 р. [44], але ці зміни відбулися не стільки завдяки ефекту інвестицій, як внаслідок переоцінки балансової вартості за результатами

гіперінфляції в 2014–2015 рр., тобто коливання показника зносу в межах 25–30 % може бути обумовлено методами обліку, притому що фізичний стан і моральний знос основних засобів істотно не змінилися.

Одним з ключових аспектів відтворення основних засобів є формування та використання джерел їх фінансування. Проблеми, пов'язані із станом та оновленням матеріально-технічної бази підприємств, виникають через нестачу фінансового забезпечення для відтворення основних засобів. Вирішення цих питань вимагає уваги до формування джерел фінансування відтворення основних засобів. Однак протягом аналізованого періоду ці питання залишаються малодослідженими – лише 5 дисертаційних робіт за спеціальністю «Гроші, фінанси і кредит» та 2 за спеціальністю «Економіка та управління підприємствами» були присвячені цій проблемі.

Таблиця 1.2

Кількість захищених дисертацій у розрізі досліджуваних питань*

Проблемні питання	Кількість захищених дисертацій	Питома вага
Облік основних засобів	35	25
Аудит основних засобів	10	11
Контроль основних засобів	6	6
Аналіз основних засобів	8	8
Планування	6	6
Оцінка основних засобів	1	1
Амортизаційна політика підприємства	6	6
Управління основними засобами	15	16
Економічна ефективність використання основних засобів та шляхи її підвищення	9	9
Відтворення основних засобів та його фінансове забезпечення	37	39
<u>Оновлення основних засобів на основі лізингу, оренди</u>	4	4
Всього захищених дисертацій	95	100

Активність досліджень у сфері управління основними засобами за останнє п'ятиріччя поступово знижувалася, однак останні події в Україні підтверджують їх важливість. Вітчизняні підприємства сьогодні знаходяться в непростій ситуації, яка є результатом кризових років внаслідок пандемії коронавірусу та повномасштабного вторгнення росії на територію України у 2022 році.

На сьогоднішній день, у сучасних дослідженнях, роботах та статтях науковців з України та інших країн існує велика різноманітність підходів до трактування поняття «основні засоби». Кожен дослідник пропонує власну точку зору щодо цього поняття. Найбільш типові та поширені трактування основних засобів узагальнено у табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Трактування сутності поняття «основні засоби» вітчизняними науковцями

Автор	Визначення
1	2
Л.К. Сук, П.Л. Сук [58]	Основні засоби підприємства, установи – це сукупність матеріально-речових цінностей, що діють у натуральній формі протягом тривалого часу як у сфері матеріального виробництва, так і у невиробничій сфері.
О.Г. Агрес [1]	Основні засоби – це засоби праці у формі матеріальних активів, які утримує підприємство з метою використання у виробничому процесі або здійсненні адміністративних чи соціально-культурних функцій, очікуваний термін корисного використання яких становить більше ніж один рік, не змінюючи при цьому своїх форм і розмірів, вартість яких є не меншою від законодавчо встановленого розміру та поступово переноситься в міру фізичного спрацювання та (або) морального старіння на вартість готової продукції проведенням амортизаційних відрахувань.
Ю.В. Неміш [38]	Основні засоби – це вартісно виражені ресурси, які утримуються суб'єктом господарювання з метою використання в процесі виробництва, постачання товарів і послуг, надання в оренду іншим особам або для здійснення чи соціально-культурних функцій, очікуваний строк експлуатації яких становить не менше одного року, чи визначається межами операційного циклу понад один рік, вартість яких зменшується в процесі використання.
Н.Д. Бабяк [2]	Основні засоби – це активи з терміном корисного використання більше одного року, які використовуються на підприємствах у декількох операційних циклах з метою отримання економічної вигоди, не втрачаючи при цьому матеріально-речової форми, та переносять свою вартість на знов створену продукцію частинами у вигляді нарахованих амортизаційних відрахувань.
А.М. Коваленко [7]	Основні засоби – це матеріальні активи з очікуваним терміном корисного використання більш ніж один рік (або на протязі операційного циклу, якщо він більше ніж рік), які підприємство утримує в цілях: використання під час виробництва або поставки товарів, надання послуг, надання в оренду іншим особам; виконання адміністративних та соціальних функцій.
Й.С. Завадський [19]	Основні засоби – це засоби праці, що беруть участь у процесі виробництва протягом багатьох циклів, зберігаючи при цьому свою натуральну форму, і поступово, в міру зношення, переносять свою вартість на продукцію, що виробляється

1	2
С.М. Гречко [13]	Основний засіб – необоротний актив, що призначений для господарської діяльності, тобто планується використовувати в господарській діяльності.

Згідно з вищезазначеними трактуваннями поняття «основні засоби», можна зробити висновок, що більшість науковців зосереджують увагу на певних ключових критеріях при визначенні об'єктів, які відносяться до основних засобів. Такими критеріями є:

Матеріальність. Основні засоби повинні мати матеріальну, фізичну форму. Тобто існувати як конкретні фізичні об'єкти.

Призначення. Основні засоби зберігаються з метою використання їх у процесі виробництва, постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або виконання адміністративних та соціально-культурних функцій.

Строк корисного експлуатування. Основні засоби повинні мінімум протягом одного року використовуватися підприємством або ж протягом операційного циклу, який триває більше одного року.

Крім того, інші автори виділяють ще один критерій визнання об'єкта основним засобом. До таких авторів відносяться О.Г. Агрес, Н.Д. Бабяк та Й.С. Завадський. Зазначеним ними критерієм є амортизація. Тобто, «вартість поступово переноситься в міру фізичного спрацювання та (або) морального старіння на вартість готової продукції проведенням амортизаційних відрахувань». [1]

Такої ж думки і Михайлов А.М., який визначає основні засоби як активи, які беруть участь у декількох операційних циклах, не втрачаючи при цьому своєї натурально-речової форми, переносять свою вартість на знов створену продукцію частинами у вигляді нарахованої амортизації, строк корисного використання яких перевищує один рік та від використання яких підприємство очікує економічну вигоду. [32]

Також варто зазначити, що Н.Д. Бабяк та С.М. Гречко зазначають, що об'єкт визнається основним засобом, якщо у майбутньому є ймовірність отримання

певної економічної вигоди підприємством внаслідок його використання у господарській діяльності протягом більше одного року.

Такі ж критерії визнання об'єкта основним засобом вітчизняних дослідників можна знайти і в нормативно-правових актах України та Міжнародних стандартах бухгалтерського обліку.

Згідно Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» основні засоби – матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік). [37]

У Міжнародному стандарті бухгалтерського обліку 16 «Основні засоби» зазначено, що основні засоби – це матеріальні об'єкти, що їх:

а) утримують для використання у виробництві або постачанні товарів чи наданні послуг для надання в оренду або для адміністративних цілей;

б) використовуватимуть, за очікуванням, протягом більше одного періоду. [33]

Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій зазначає, що до основних засобів належать матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів і послуг, виконання робіт, надання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік). [21]

У Податковому кодексі України наведено більш широке поняття основним засобам. Так, згідно пп. 14.1.138 основні засоби - матеріальні активи, у тому числі

запаси корисних копалин наданих у користування ділянок надр (крім вартості землі, незавершених капітальних інвестицій, автомобільних доріг загального користування, бібліотечних і архівних фондів, матеріальних активів, вартість яких не перевищує 20000 гривень, невиробничих основних засобів і нематеріальних активів), що призначаються платником податку для використання у господарській діяльності платника податку, вартість яких перевищує 20000 гривень і поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом та очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких з дати введення в експлуатацію становить понад один рік (або операційний цикл, якщо він довший за рік). [48]

Цілком очевидно, що поняття «основні засоби» в нормативно-правових актах та трактуваннях вітчизняних науковців мають спільні критерії визнання об'єкта основним засобом. Проте, у Податковому кодексі України є важлива відмінність: у пункті 14.1.138 ПКУ зазначена мінімальна вартість для об'єкта, який може вважатися основним засобом. Вартість такого об'єкта має перевищувати 20000 грн. [48]

Встановлення мінімального порогу вартості є цілком доцільним з огляду на високий рівень інфляції. Такий поріг допомагає уникнути помилкового включення невеликих і незначних об'єктів підприємства до основних засобів.

Міжнародна практика також включає різні підходи визначення основних засобів. Так міжнародна команда CFI, який є провідним світовим постачальником інструментів навчання та підвищення продуктивності для фінансових та банківських працівників, зазначає основні характеристики основних засобів, зокрема:

Вони мають термін корисного використання більше одного року. Основні засоби – це необоротні активи, які мають термін корисного використання понад один рік і відображаються на балансі компанії як основні засоби.

Вони можуть бути амортизовані. За винятком землі, основні засоби амортизуються з урахуванням зносу від використання основних засобів.

Вони використовуються в бізнес-операціях і забезпечують довгострокову фінансову вигоду. Основні засоби використовуються компанією для виробництва товарів і послуг і отримання прибутку. Вони не продаються клієнтам і не зберігаються з інвестиційною метою.

Вони неліквідні. Основні засоби є необоротними активами на балансі компанії і не можуть бути легко конвертовані в готівку. [68]

Крім того, Internal Revenue Service США пропонує вибрати один із двох порогів вартості визначення основних засобів: 2500 або 5000 доларів США. [70]

Will Kenton, експерт з економіки та інвестиційних законів і правил, зазначає, що основні засоби підприємство використовує у своїй діяльності для отримання доходу. Загальне припущення щодо основних засобів полягає в тому, що вони, як очікується, будуть використовуватись більше одного року або ж будуть перетворені у готівку принаймні через один рік. [69]

Kristina Russo, письменниця з Нью-Йорка, яка має досвід у сфері бухгалтерського обліку, фінансів, маркетингу та управління бізнесом, пише наступне: Основні засоби – це матеріальні, довгострокові активи, які використовуються компанією у своїй діяльності, такі як машини, заводи, інструменти, меблі та комп'ютери. Вони вказуються в розділі необоротних активів у балансі компанії, оскільки термін їх корисного використання перевищує один рік. [67]

Виявляється, основні критерії визначення основних засобів, запропоновані вітчизняними науковцями, узгоджуються з критеріями, що використовуються у міжнародних стандартах та експертами. Незважаючи на те, що точні визначення можуть змінюватись залежно від країни чи організації, загальні принципи збігаються.

Більшість науковців, як іноземних, так і вітчизняних, розглядаючи поняття «основні засоби», надають велике значення тривалості корисного використання цих об'єктів як обов'язкового критерію для їх визнання. Зазвичай цей період складає більше одного року, або операційного циклу, якщо він триває довше року.

Проте, варто відзначити, що у вітчизняних наукових дослідженнях не зазначається один важливий аспект, який часто враховується у міжнародній практиці – основні засоби є неліквідними активами. Це означає, що їх не можна легко та швидко перетворити на грошові кошти без втрати значної частини їх вартості.

При розгляді основних засобів у національних та міжнародних контекстах важливо враховувати як спільність, так і відмінності у їх трактуванні. Збіги в критеріях сприяють створенню загального розуміння цього поняття, але урахування різних аспектів може допомогти уточнити та розширити розуміння основних засобів як важливого елемента в господарській діяльності.

У сучасній науці поняття «основні фонди» часто використовують як синонім до поняття «основні засоби». Ці терміни використовуються для опису тих самих елементів господарської діяльності, які відносяться до матеріальних активів організацій (табл.1.4).

Таблиця 1.4

Трактування сутності поняття «основні фонди» вітчизняними науковцями

Автор	Визначення
О.В. Коваленко, І.В. Громова [25]	Основні фонди – це частина засобів виробництва, які діють у процесі виробництва протягом тривалого періоду, зберігають при цьому впродовж усього періоду натурально-речовинну форму і переносять свою вартість на продукцію частинами у міру зносу у вигляді амортизаційних відрахувань.
П.Т. Саблук [53]	Основні виробничі фонди – це економічна форма частини засобів виробництва, які функціонують в умовах державної або колгоспно-кооперативної форми власності і служать для задоволення постійно зростаючих матеріальних і культурних потреб членів суспільства.
С.В. Мочерний [18]	Основні фонди – економічна форма засобів праці, що функціонують у виробничому процесі протягом багатьох кругооборотів, частково, у міру зношування переносять свою вартість на новостворений продукт, відтворюючись через кілька виробничих циклів (будівлі, машини, обладнання та ін.), але не розкриваючи своєї соціально-економічної сутності. основні фонди є лише засобами праці, залученими у виробничий процес, які виконують певні функції.
Господарський кодекс України ст. 139 [12]	Основними фондами виробничого і невиробничого призначення є будинки, споруди, машини та устаткування, обладнання, інструмент, виробничий інвентар і приладдя, господарський інвентар та інше майно тривалого використання, що віднесено законодавством до основних фондів.

У Господарському кодексі України не міститься точного визначення поняття «основні засоби». Замість цього, Кодекс надає перелік об'єктів, які можуть бути визнані як основні засоби. Цей перелік включає різні види майна, такі як будівлі, споруди, транспортні засоби, обладнання та інші об'єкти, які використовуються у господарській діяльності підприємств [15]. Це залишає простір для інтерпретації та додаткового визначення з боку науковців.

Отже, після аналізу трактувань наукових досліджень та робіт вітчизняних фахівців з даної теми можна стверджувати, що поняття «основні засоби» та «основні фонди» є тотожними. Обидві категорії активів мають вартісну складову, а матеріальні об'єкти, які їх представляють, є тими ж самими. Крім того, обидва типи активів виконують однакову роль у виробничому процесі.

1.2. Класифікація основних засобів для потреб управління

Класифікація (від лат. *classis* - розряд; *facio* - роблю) – багатоступінчастий, послідовний поділ обсягу поняття з метою систематизації, поглиблення і отримання нових знань щодо членів поділу. Результатом класифікації є система співпорядкованих понять: подільне поняття є родом, а нові поняття (члени поділу) є видами цього роду, видами видів і т. ін. Розрізняють штучну і природну класифікації. [60]

Класифікація – система співпідпорядкованих понять (класів, об'єктів) будь-якої галузі знання чи діяльності людини, як засіб для встановлення зв'язків між цими поняттями чи класами об'єктів. [41]

Для ефективного обліку основних засобів, складання звітності, планування відтворення, проведення переоцінок та інвентаризацій необхідно здійснювати класифікацію цих засобів. Це групування об'єктів основних засобів за певними ознаками у якісно однорідні групи.

Класифікація допомагає спрощувати облік основних засобів, оскільки згруповані об'єкти можна аналізувати та контролювати колективно, що зменшує робочі зусилля та ресурси, потрібні для їхнього обліку. Також класифікація полегшує складання звітності, оскільки можна відображати рух основних засобів за кожною класифікаційною категорією та відслідковувати їх наявність.

Як і з трактуванням поняття «основні засоби», так і з їх класифікацією немає єдиного підходу. Кожен науковець, експерт або організація може застосовувати різні методи та критерії для класифікації основних засобів, оскільки вони керуються власними методологіями, цілями та контекстом. Тому, класифікація основних засобів може бути різною.

Основні засоби, що використовуються у виробництві, поділяють на певні групи залежно від того, яку роль вони відіграють у виробничому процесі. Так вітчизняні нормативно-правові акти надають свою класифікацію основних засобів (табл. 1.5).

Можна стверджувати, що класифікація основних засобів у П(с)БО 7 та ПКУ в цілому є однаковою. Обидва документи надають загальну класифікацію для основних засобів. Проте, в ПКУ можна знайти більш детальну класифікацію, де наведені мінімально допустимі строки корисного використання, протягом яких рекомендується використовувати той чи інший вид основних засобів перед їх зняттям з обліку або списанням. Ця додаткова деталізація у ПКУ може бути корисною для підприємств, бухгалтерів та органів оподаткування, оскільки вона надає більш конкретні вказівки щодо тривалості використання різних видів основних засобів перед їх заміною або списанням.

Для цілей бухгалтерського обліку основні засоби класифікуються за такими групами (табл. 1.6). Варто зауважити, що класифікація основних засобів, яка наведена в ІНСТРУКЦІЇ про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій нічим не відрізняється від класифікацій за П(с)БО 7 та ПКУ.

Порівняння класифікацій основних засобів за П(с)БО 7 та ПКУ

П(с)БО 7	ПКУ	
Група основних засобів	Група основних засобів	Мінімальний термін експлуатації, років
Земельні ділянки	група 1 - земельні ділянки	-
Капітальні витрати на поліпшення земель, не пов'язані з будівництвом.	група 2 - капітальні витрати на поліпшення земель, не пов'язані з будівництвом	15
Будівлі, споруди та передавальні пристрої.	група 3 - будівлі	20
	споруди	15
	передавальні пристрої	10
Машини та обладнання.	група 4 - машини та обладнання, з них:	5
	рояліті, та/або програм, які визнаються нематеріальним активом), інші інформаційні системи, комутатори, маршрутизатори, модулі, модеми, джерела безперебійного живлення та засоби їх підключення до телекомунікаційних мереж, телефони (в тому числі стільникові), мікрофони і рації, вартість яких перевищує 20000 грн.	2
Транспортні засоби.	група 5 - транспортні засоби	5
Інструменти, прилади, інвентар (меблі).	група 6 - інструменти, прилади, інвентар, меблі	4
Тварини, які не пов'язані із сільськогосподарською діяльністю.	група 7 - тварини	6
Багаторічні насадження, які не пов'язані із сільськогосподарською діяльністю, а також плодоносні рослини.	група 8 - багаторічні насадження	10
Інші основні засоби.	група 9 - інші основні засоби	12
Бібліотечні фонди.	група 10 - бібліотечні фонди, збереження Національного архівного фонду України	-
Малоцінні необоротні матеріальні активи.	група 11 - малоцінні необоротні матеріальні активи	-
Тимчасові (нетитульні) споруди.	група 12 - тимчасові (нетитульні) споруди	5
Природні ресурси.	група 13 - природні ресурси	-
Інвентарна тара.	група 14 - інвентарна тара	6
Предмети прокату.	група 15 - предмети прокату	5
Інші необоротні матеріальні активи.	група 16 - довгострокові біологічні активи	7

* побудовано автором на основі [37; 48]

Класифікація бухгалтерського обліку основних засобів

Рахунок 10 «Основні засоби»	
Рахунок бухгалтерського обліку	Група основних засобів
100	Інвестиційна нерухомість
101	Земельні ділянки
102	Капітальні витрати на поліпшення земель
103	Будинки та споруди
104	Машини та обладнання
105	Транспортні засоби
106	Інструменти, прилади та інвентар
107	Тварини
108	Багаторічні насадження та плодоносні рослини
109	Інші основні засоби
Рахунок 11 «Інші необоротні матеріальні активи»	
111	Бібліотечні фонди
112	Малоцінні необоротні матеріальні активи
113	Тимчасові (нетитульні) споруди
114	Природні ресурси
115	Інвентарна тара
116	Предмети прокату
117	Інші необоротні матеріальні активи

* побудовано автором на основі [21]

Отже, можна стверджувати, що вітчизняні нормативно-правові акти показують згоду у підході до визначення критеріїв основних засобів. Цей збіг у підході до визначення критеріїв основних засобів дозволяє створити єдину основу для їхнього розуміння та застосування. За наявності спільних визначень та критеріїв, зазначених у нормативно-правових актах, стає можливим проведення узгодженого обліку, звітності та планування відтворення основних засобів.

Проте, МСФЗ 16 надає загальні принципи та визначення для основних засобів, але не надає конкретної класифікації, а лише приклади окремих класів активів, які можуть бути включені до цієї категорії:

- а) земля;
- б) земля та будівлі;

- в) машини та обладнання;
- г) кораблі;
- г) літаки;
- д) автомобілі;
- е) меблі та приладдя;
- є) офісне обладнання. [33]

Класифікація конкретних основних засобів може варіюватися в залежності від контексту та потреб підприємства чи організації.

Відповідно до типової класифікації основні засоби можуть групуватися за сукупністю спільних технічних характеристик, за функціональним призначенням та умовами використання необоротних матеріальних активів, формами власності й видами економічної діяльності тощо (табл. 1.7).

За функціональним призначенням основні засоби розрізняють як виробничі та невиробничі. До складу виробничих основних засобів належать засоби, що безпосередньо беруть участь у виробничому процесі або сприяють його здійсненню у сфері матеріального виробництва. До складу невиробничих основних засобів належать засоби, що не беруть безпосередньої участі у процесі матеріального виробництва й призначені, в основному, для обслуговування житлового й комунального господарств, забезпечення культурно-побутових потреб населення у невиробничій сфері тощо. [11]

О.А. Левкович класифікує основні засоби на виробничі основні засоби основної діяльності, допоміжних виробництв і невиробничі; І.Є. Тишкова, А.І. Прищепа промислово-виробничі, виробничі основні засоби інших галузей і невиробничі. [22]

За галузями діяльності основні виробничі засоби поділяються на такі, які використовуються у промисловості, сільському господарстві, транспорті, зв'язку, будівництві, торгівлі, громадському харчуванні, лісовому господарстві, матеріально-технічному постачанні і збуті, заготівлях, інших видах діяльності

сфери матеріального виробництва, а також у житлово-комунальному господарстві, охороні здоров'я, фізичній культурі, соціальному забезпеченні, освіті, культурі, мистецтві, науці та науковому обслуговуванні, кредитуванні, управлінні та основні засоби, які використовуються громадськими організаціями. [17]

Таблиця 1.7

Класифікація основних засобів підприємства

Класифікаційна ознака	Групи основних засобів
За функціональним призначенням	Виробничі. Невиробничі
За галузевою ознакою	Промисловості. Сільського господарства. Транспорту. Торгівлі. Будівельні тощо
За використанням	Діючі. Недіючі. Запасні
За належністю	Власні. Орендовані
За джерелами фінансування	Внесені до статутного фонду підприємства. Придбані за власні кошти підприємства. Придбані за рахунок позикових коштів. Безоплатно отримані основні засоби. Отримані внаслідок обміну на подібний або неподібний актив (бартерні операції)
За характером відображення зносу	Основні засоби, які амортизуються. Основні засоби, які не амортизуються
За речовим характером	Інвентарні. Неінвентарні
За характером участі	Активні. Пасивні
За групами згідно П(с)БО 7 [37]	Земельні ділянки, будинки, споруди та передавальні пристрої. Машини і пристрої. Транспортні засоби. Прилади, інвентар. Багаторічні насадження. Інші необоротні матеріальні активи

*Побудовано автором на основі [4, 6, 11, 17, 22, 32, 40, 42, 52]

За використанням основні засоби поділяють на діючі, недіючі та запасні. До діючих належать усі основні засоби, що використовуються у господарській діяльності підприємства. До недіючих належать основні засоби, що тимчасово не використовуються у зв'язку з консервацією окремих об'єктів або приміщень

(цехів) підприємства. До запасних основних засобів належить різне устаткування, що знаходиться в резерві та призначене для заміни об'єктів основних засобів, що вибули або ремонтуються. [11]

За належністю основні засоби поділяються на орендовані та власні. Власні засоби можуть формуватися за рахунок власних джерел (капітал, прибуток). Їх необхідно розділяти на об'єкти, які підлягають амортизації, і на об'єкти, за якими амортизація не нараховується. Наприклад, будівля придбавається одночасно із землею, на якій вона побудована. У цьому випадку їх необхідно розглядати як окремі об'єкти основних засобів, оскільки земля, як правило, має необмежений термін ефективного використання і тому, на відміну від будівлі, не амортизується. В той же час, для будівлі підприємство має встановити термін корисного використання та вибрати метод нарахування амортизації, який фіксується наказом по підприємству і застосовується для нарахування амортизації і відображення її в обліку.

Щодо орендованих основних засобів, то в літературі визначається: «Орендовані основні засоби – це засоби взяті у тимчасове користування у фізичних чи юридичних осіб за відповідну орендну плату. Орендовані основні засоби показують у Балансі орендодавця, тим самим виключається можливість подвійного обліку одних й тих самих засобів». [40]

В.І. Оспіщев зазначає, що немаловажною є класифікація за джерелами фінансування. Відповідно до цього принципу їх розподіляють на:

- основні засоби, що внесені до статутного фонду підприємства;
- основні засоби, що придбані за власні кошти підприємства;
- основні засоби, що придбані за рахунок позикових коштів;
- безоплатно отримані основні засоби.

Згідно з П(С)БО 7, основні засоби є об'єктами амортизації, за винятком землі. В.І. Оспіщев вважає, що основні засоби повинні бути розділені на дві категорії залежно від того, чи підлягають вони амортизації чи ні. Це дозволить

більш точно відображати ступінь фізичного зносу активу та встановлювати належну вартість витрат на його утримання. [37]

Увагу варто звернути на погляд Ю.В. Радзивилук, який підтримує Ф.Ф. Бутинця, щодо необхідності класифікації основних засобів залежно від їх речового характеру. Згідно з цим підходом, основні засоби можна розділити на дві категорії: інвентарні та неінвентарні.

Інвентарні - об'єкти, що мають речове вираження та підлягають перевірці, обміру, підрахунку в натурі.

Неінвентарні – капітальні вкладення в земельні ділянки, лісові угіддя (крім будинків і споруд). [52]

Основні засоби залежно від впливу на процес виробництва поділяють на дві частини: активну та пасивну. Активні основні засоби виступають тими засобами праці, що безпосередньо впливають на оборотні засоби, перетворюючи їх на готову продукцію (робочі машини, устаткування, транспортні засоби, вимірювальні й регулюючі прилади, обчислювальна техніка та лабораторне устаткування). Частина основних засобів, яка є пасивною, не використовується активно у виробництві, проте є необхідною умовою його здійснення (будівлі, споруди) [11].

Таким чином, класифікація основних засобів згідно П(с)БО 7 та ПКУ є нормативною, вона розроблена для цілей бухгалтерського обліку та податкового законодавства. Ця класифікація має чіткі критерії та правила, які дозволяють віднести основний засіб до певної групи.

У той час як підходи до класифікації основних засобів вітчизняних науковців є більш гнучкими та адаптивними. Вони можуть використовуватися для різних цілей, зокрема для управління основними засобами підприємства. Ці підходи ґрунтуються на різних ознаках, таких як функціональне призначення, галузева належність, спосіб фінансування тощо.

Вибір підходу до класифікації основних засобів залежить від конкретних потреб підприємства. Якщо підприємство прагне ефективніше управляти своїми основними засобами, то йому слід використовувати підходи до класифікації вітчизняних науковців. Використання підходів до класифікації основних засобів вітчизняних науковців дає змогу підприємству отримувати більш точну та корисну інформацію про основні засоби, що дозволяє приймати ефективні рішення керівництвом.

Деякі приклади того, як можна використовувати ознаки групування основних засобів за працями вітчизняних науковців на різних етапах політики управління, представлено у табл. 1.8.

Таблиця 1.8

Використання підходів до класифікації основних засобів на різних етапах їх управління

Етап політики управління	Класифікаційна ознака
Планування формування основних засобів	За галузевою ознакою; За джерелами фінансування; За належністю.
Експлуатація основних засобів	За функціональним призначенням; За речовим характером; За використанням; За строком корисного використання; За характером участі.
Списання основних засобів	За характером відображення зносу.

*Джерело: побудовано автором

Як видно з табл. 1.8, підходи до класифікації основних засобів вітчизняних науковців дозволяють отримати інформацію, необхідну для прийняття ефективних управлінських рішень на різних етапах політики управління основними засобами.

Наприклад, на етапі планування придбання основних засобів можна використовувати ознаку галузевої належності для визначення обсягу та складу необхідних основних засобів тощо.

Вибір ознак групування основних засобів залежить від конкретних потреб підприємства. При цьому слід враховувати, що ознаки класифікації повинні бути

такими, щоб вони дозволяли отримувати інформацію, необхідну для прийняття ефективних управлінських рішень.

1.3. Механізм управління основними засобами підприємства

У сучасних умовах соціально-економічного розвитку, керівникам різних рівнів, підприємств, установ та організацій виникає важлива задача розробки механізму управління, який би забезпечував підтримку та посилення виробничо-господарської діяльності шляхом впровадження нових технологій та методів, а також оперативної реакції на змінні умови зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування.

Для того щоб більш повно дати визначення категорії «механізм управління» треба визначити перш за все, що ж таке «механізм». Даний термін переважно застосовувався тільки в техніці та пов'язувався з внутрішньою будовою машин. Тому трактування слова «механізм» є такою – пристрій за допомогою якого перетворюється і здійснюється рух. Під даним поняттям також розуміють систему чого-небудь, сукупність станів, явищ та процесів за допомогою яких відбувається вплив на об'єкт. В економічній літературі першим хто ввів термін «механізм» в обіг був К. Маркс, який застосував його до процесів функціонування капіталістичної виробничої системи. За твердженням А. Кульмана в економічній науці категорію «механізм» трактують як «внутрішня будова, система функціонування, апарат діяльності». [29]

Словник-довідник під редакцією С.В. Мочерного надає визначення механізму управління як свідомо організованого, цілеспрямованого та активного впливу різних суб'єктів управління на процес розвитку та функціонування суспільного способу виробництва, окремих його ланок. [18] В.А. Герцик визначає механізм управління як систему елементів управління, до яких належать цілі,

функції, методи, структури, суб'єкти управління, та об'єктів управління. У цій системі в результаті впливу елементів управління змінюється стан об'єктів управління. [8]

За трактуванням Лео Гурвица під механізмом розуміється взаємодія між об'єктами управління та їх керівниками, що мають три стадії обміну інформацією для отримання позитивного ефекту: суб'єкти надсилають її топ-менеджерам, топ-менеджер отримує всю інформацію розраховує майбутній результат, керівник оголошує результат. У свою чергу економічний словник трактує категорію «механізм» як послідовність процесів, станів за допомогою яких визначають будь-яку дію чи явище [66].

Механізм управління розглядають як набір методів, важелів, інструментів, законів за допомогою яких відбувається забезпечення стійкості економічного зростання суб'єкта господарювання, збалансування його бізнес-процесів, стабілізація функціонування та розвиток підприємства. [61]

Тож щодо трактування поняття «механізм управління» існує два основні підходи, які розкривають його головну сутність. У вузькому розумінні – це інструмент, система за допомогою якої відбувається генерація управлінських явищ та процесів в організації. У широкому трактуванні прийнято вважати, що це засіб реалізації управлінських рішень, приведення в дію одних ланок керованої системи з метою стимулювання інших ланок системи на необхідний рух, який націлений на отримання позитивного результату. Складовими механізму управління є методи, форми, інструменти, принципи, об'єкти управління, вплив на які здійснюється з метою досягнення визначених раніше задач та поставлених цілей. [10]

Вченими виділено сім видів механізмів управління, серед яких організаційний, економічний, структурний, технічний, адміністративний, державний, інформаційний.

Для управління основними засобами підприємства має місце технічний механізм управління. Його суть полягає у впровадженні у виробничий процес

підприємницької діяльності сучасних цифрових технологій, автоматизації через заміну устаткування на нове при цьому керівництво всіма процесами здійснюється в режимі реального часу і з урахуванням мінливих зовнішніх умов. За рахунок чого відбувається суттєва економія ресурсного потенціалу підприємства, що дозволяє отримати швидкий результат в плані досягнення поставленої мети. В контексті даного виду механізму управління не останню роль відіграють впровадження інтернет-технологій, адже вони забезпечують швидку комунікацію між персоналом та машинами.

Управління основними засобами є ключовим фактором в забезпеченні ефективної діяльності будь-якого підприємства, оскільки основні засоби становлять основу виробничого потенціалу підприємства та можливостей для подальшого розвитку і, зазвичай, займають значну частину в балансі будь-якого суб'єкта господарювання.

Під управлінням основними засобами необхідно розуміти процес розробки, прийняття та реалізації управлінських рішень, а також контроль за їх виконанням щодо формування, використання та відтворення основних виробничих фондів підприємства. При цьому ефективність управлінської системи буде залежати головним чином від якості інформаційної бази, яка є результатом синергії двох компонентів: зовнішнього та внутрішнього інформаційного забезпечення. [50]

Ефективність використання основних фондів багато в чому визначається наявністю удосконаленої системи управління, оскільки в ринкових умовах управління використання основних фондів має забезпечуватися з урахуванням як внутрішніх, так і зовнішніх факторів впливу на відтворювальні процеси на підприємствах.

Об'єкт основних засобів - це: закінчений пристрій з усіма пристосуваннями і приладдям до нього; конструктивно відокремлений предмет, призначений для виконання певних самостійних функцій; відокремлений комплекс конструктивно з'єднаних предметів однакового або різного призначення, що мають для їх

обслуговування загальні пристосування, приладдя, керування та єдиний фундамент, унаслідок чого кожен предмет може виконувати свої функції, а комплекс - певну роботу тільки в складі комплексу, а не самостійно; інший актив, що відповідає визначенню основних засобів, або частина такого активу, що контролюється підприємством. [37]

Метою і завданнями управління основними засобами підприємства є забезпечення максимально ефективного використання при мінімальних витратах на їх утримання та обслуговування (рис. 1.2).

Рис.1.2. Завдання управління основними засобами підприємства [63]

Для вирішення проблеми управління основними фондами підприємств та отримання відчутних результатів у діяльності підприємства повинні бути розроблені конкретні засади, спрямовані на поліпшення використання основних фондів, практичне застосування яких дасть змогу використовувати наявні на підприємствах резерви підвищення їх ефективності.

Крім раніше згаданих завдань управління основними засобами, існують цілі та завдання, які залежать від рівня управління цими засобами. Зазвичай, цілі та завдання управління основними засобами можна виділити на рівнях, які зазначено у табл. 1.9.

При управлінні основними засобами використовують такі підходи управління: функціональний, процесний, стратегічний, системний, ситуаційний, інтегрований. Вибір підходу в управлінні основними засобами залежить від багатьох чинників, серед яких найбільш вагомі: розмір підприємства,

повноваження менеджера, фаза життєвого циклу підприємства та продукту, що пропонується ринку, сфера діяльності підприємства тощо.

Таблиця 1.9

Цілі та завдання управління основними засобами підприємств

Цілі	Завдання
Рівень стратегічного управління	
Імплементація підсистеми управління основними засобами в систему стратегічного управління підприємством	Ув'язати виробничу стратегію з загальною організаційною стратегією
Забезпечення необхідних темпів відтворення основних засобів	Розробити ефективну амортизаційну політику
Врахування темпів НТП при оновленні основних засобів	Розробити інноваційну стратегію підприємства
Обґрунтування джерел фінансування відтворювальних процесів	Розробити інвестиційну стратегію підприємства
Рівень тактичного управління	
Забезпечення ефективного використання наявних основних засобів	Оптимізувати виробничі процеси та забезпечити дієвий контроль за використанням основних засобів
Зниження умовно-постійних витрат на одиницю випущеної продукції	Здійснити інтенсифікацію використання основних засобів
Формування ефективної структури основних засобів	Прискорити темпи введення (виведення) основних засобів
Рівень операційного управління	
Зменшення втрат робочого часу при здійсненні експлуатації обладнання	Підвищити рівень кваліфікації персоналу, задіяного в обслуговуванні основних засобів
Підтримання основних засобів у робочому стані, ліквідація аварійних виходів із ладу обладнання	Створити ефективну систему планово-попереджувальних ремонтів

*складено автором на основі [34]

Функціональний підхід в управлінні основними засобами реалізується через виконання класичних функцій управління (планування, організація, мотивування та контроль) та специфічних функцій, які визначаються об'єктом управління – основними засобами.

Управління основними засобами при здійсненні планування передбачає здійснення стратегічного, тактичного і операційного планування, включаючи планування придбання та введення в дію основних засобів, обґрунтування джерел

забезпечення відтворювальних процесів, створення належних умов експлуатації основних засобів тощо.

Функція організації передбачає розроблення та здійснення заходів з організації з використання основних засобів: розміщення основних засобів, підготовка та навчання персоналу, ефективне використання основних засобів в часі (інтенсифікація виробничих процесів).

Функція мотивації в управлінні основними засобами забезпечує підвищення зацікавленості персоналу в ефективному використанні основних засобів та мотивацію власників та менеджменту до включення у виробничі процеси інноваційних технологій.

Функція контролю в управлінні основними засобами передбачає забезпечення досягнення встановлених цілей або визначення відхилень фактичного стану від намічених орієнтирів, забезпечення функціонування основних засобів у визначеному режимі із визначеними результатами та розроблення за необхідності коригуючих управлінських впливів. [15]

З огляду на мету та завдання, можна виділити декілька етапів управління основними засобами (рис. 1.3).

1) Аналіз операційних основних засобів підприємства в попередньому році.

Цей аналіз проводиться з метою вивчення динаміки загального його обсягу і складу в розрізі форм функціонування і видів основних засобів, ефективності використання й інтенсивності відновлення цих активів.

На першому етапі аналізу розглядається динаміка загального обсягу основних засобів підприємства – темпи його росту в зіставленні з темпами росту обсягу виробництва і реалізації продукції.

На другому етапі вивчається склад основних засобів підприємства і динаміка його структури.

На третьому етапі аналізу оцінюється ефективність використання підприємством основних засобів.

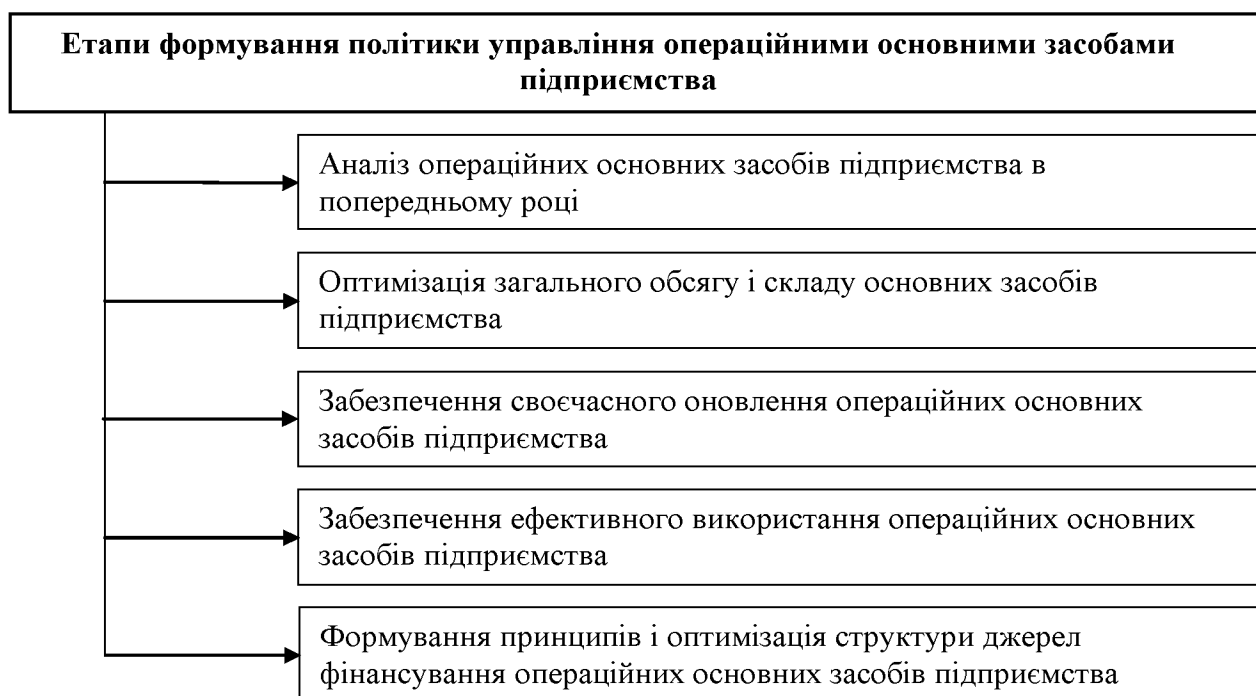

Рис. 1.3. Етапи формування політики управління операційними основними засобами підприємства

2) Оптимізація загального обсягу і складу основних засобів підприємства

Така оптимізація здійснюється з обліком розкритих в процесі аналізу можливих резервів підвищення виробничого використання основних фондів у майбутньому періоді.

3) Забезпечення своєчасного оновлення операційних основних засобів підприємства

З цією метою на підприємстві:

- визначається необхідний рівень інтенсивності відновлення окремих груп основних засобів;
- розраховується загальний обсяг активів, що підлягають відновленню в майбутньому періоді;
- встановлюються основні форми і вартість відновлення різних активів.[40]

4) Забезпечення ефективного використання операційних основних засобів підприємства

У цілому забезпечення ефективного використання основних засобів передбачає [11]:

- технічне вдосконалення засобів праці;
- збільшення тривалості роботи машин та обладнання за рахунок: ліквідації незадіяного обладнання (здавання його в оренду, лізинг, реалізація тощо); скорочення строків ремонту обладнання; зниження простоїв: цілозмінних та всередині змін;
- покращення організації та управління виробництвом, а саме: прискорення досягнення проектної продуктивності введених в експлуатацію основних фондів; впровадження наукової організації праці та виробництва; покращення забезпечення матеріально-технічними ресурсами; вдосконалення управління виробництвом на базі сучасної комп'ютерної техніки;
- підвищення якості сировини;
- підвищення рівня концентрації виробництва до оптимальних розмірів.

5) Формування принципів і оптимізація структури джерел фінансування операційних основних засобів підприємства.

Основні засоби за джерелами формування розподіляють на:

- основні засоби, що внесені до статутного фонду підприємства;
- основні засоби, що придбані за власні кошти підприємства;
- основні засоби, що придбані за рахунок позикових коштів;
- безоплатно отримані основні засоби.

Важливою умовою забезпечення успішної діяльності підприємства у короткостроковій та довгостроковій перспективі є постійний моніторинг формування, використання та відтворення основних засобів, а також змін структури необоротних активів та їх якісних характеристик. Ефективне управління основними засобами допомагає досягти поставлених бізнес-цілей, збільшити конкурентоспроможність та стабільність на ринку, знизити ризик фінансових втрат та збільшити доходи підприємства.

Управління основними фондами зводиться до того, щоб забезпечити своєчасне відновлення і підвищення ефективності їх використання. При цьому необхідно враховувати, що основні фонди піддаються не тільки фізичному зносу, а й моральному зносу. Моральний знос насамперед стосується активної частини основних засобів і меншою мірою пасивної частини. Це дає змогу в процесі управління зосереджувати увагу на таких видах основних фондів, як машини, зокрема силові і робочі, устаткування, транспортні засоби, інструменти, прилади, комп'ютерна техніка та інше.

Важливим напрямком підвищення ефективності використання основних фондів є зменшення кількості недіючого устаткування та швидке залучення у виробництво нового обладнання. [63]

Для ефективного управління відтворенням основних засобів менеджер підприємства повинен розуміти саму суть даного поняття. Багато авторів розглядають відтворення основних засобів по-різному та виділяють своє визначення даної категорії, яке має окремі характерні ознаки (табл. 1.10).

Таблиця 1.10

Підходи до визначення категорії «відтворення основних засобів»

Автор	Визначення
1	2
Процесний підхід відтворення основних засобів розглядається як процес, який включає в себе сукупність взаємопов'язаних і неперервних дій.	
О. В. Шляга	Відтворення основних засобів – це процес їх виробничого використання, зносу, амортизації, підтримки у робочому стані через здійснення ремонтів і відновлення в натурі
С. В. Каламбет, О. В. Чорновіл, В. А. Воропай	Відтворення основних засобів – це процес безперервного їх оновлення, який охоплює стадії виробництва та обміну
О. І. Дідченко	Відтворення основних засобів – це процес безперервного їх поновлення у зв'язку з фізичним зносом або так званім «моральним» старінням, спричиненим науково – технічним прогресом, до настання повного фізичного спрацювання
Д. М. Черваньов	Відтворення основних засобів – це безперервний процес формування, забезпечення працездатного стану й розвитку основних засобів підприємства згідно з його стратегічним орієнтирами
В. С. Негоденко	Відтворення основних засобів – це процес безперервного відновлення і поліпшення, тому часто ідеться про циклічність таких якісних змін

Продовження табл. 1.10

1	2
Є. В. Олійник	Відтворення основних засобів – це безперервний процес заміщення фізично та морально зношених основних засобів з метою забезпечення відповідності продукції підприємства вимогам ринку та етапу розвитку науково-технічного прогресу, які призводять до активізації всіх відтворювальних процесів (виробництва, трудових та фінансових ресурсів, тощо)
Системний підхід в основі даного підходу закладено поділ процесу відтворення основних засобів на елементи, вивчення взаємозв'язку та взаємодії між ними і об'єднання їх в єдину систему взаємопов'язаних структурних ланок.	
В.С. Котковський	Відтворення основних засобів являє собою складний механізм, який включає інтегровану, органічно пов'язану цілісну систему економічних, організаційних і правових форм та методів господарювання. Відтворення основних засобів складається із заходів, спрямованих на впровадження прогресивної і принципово нової техніки, а також із комплексної модернізації основних засобів
В.Г. Герасимчук	Відтворення основних засобів – це інтегрована, органічно пов'язана цілісна система економічних, організаційних і правових форм та методів господарювання, спрямованих на впровадження прогресивної і принципово нової техніки, комплексної модернізації основного капіталу
А. А. Бойко	Відтворення основних засобів – це соціально-економічна, складна, штучна, керована, динамічна, дискретно – неперервна, стохастична, відкрита система
Відновлювальний підхід у процесі відтворення основна увага приділяється поновленню основних засобів, їх реконструкції, модернізації або ж перебудові.	
С. В. Стахурська	Відтворення основних засобів – це постійне повторення і без- перервне відновлення засобів праці в натуральній і вартісній формах
І. В. Федорович	Відтворення основних засобів – це безперервне відновлення без якого неможливе постійне повторення процесу виробни- цтва. В процесі відтворення змінюється структура основних засобів і одночасно відбувається відновлення та розвиток їх економічної складової виробничого процесу

*складено автором на основі [62]

Таким чином, виділено процесний, системний і відновлювальний підходи, кожен з яких має свої, індивідуальні особливості.

У всіх випадках відтворення основних засобів розглядається окремо, як процес, система або ж безперервне поновлення. Таким чином, відтворення основних засобів – це система відновлювальних процесів на підприємстві, яка полягає в постійній та безперервній заміні, реконструкції або модернізації основних засобів.

Форми відновлення основних фондів відрізняються між собою розмірами необхідного фінансування та отриманими результатами від їх проведення: звужене відтворення передбачає зменшення загальної сукупності основних фондів, просте відтворення – збереження споживчих вартостей основних фондів (відновлюється попередня виробнича потужність), а розширене відтворення – збільшення споживчих вартостей основних фондів, їх загальної кількості та якості, що забезпечує вищий рівень продуктивності обладнання.

Розширене відтворення основних засобів в свою чергу відбувається у двох формах: інтенсивній і екстенсивній. Інтенсивна форма розширеного відтворення характеризується впровадженням у виробництво засобів праці, що втілюють останні досягнення науки і техніки, підвищуючи ефективність виробництва. Екстенсивна форма характеризується оновленням основних фондів на попередній технічній основі, але в збільшеній їх кількості. [16]

Відтворення основних засобів суб'єктами господарювання може відбуватися за такими напрямками (табл. 1.11).

Таблиця 1.11

Напрями відтворення основних засобів

Напрямок	Характеристика
Реконструкція діючих підприємств	Повна або часткова перебудова й переобладнання виробництва для випуску нових засобів виробництва і предметів споживання
Технічне переобладнання виробництва	Підвищення технічного рівня через запровадження нової високопродуктивної техніки
Будівництво нових підприємств і виробничих об'єктів	Формування нових виробництв та розширення випуску конкурентоспроможної продукції
Розширення існуючих основних і допоміжних цехів та підприємств	Спорудження другої і наступної черг, введення в дію додаткових потужностей
Збільшення тривалості роботи машин та обладнання	Ліквідація незадіяного обладнання та скорочення строків ремонту обладнання
Покращення організації та управління виробництвом	Впровадження наукової організації праці та виробництва, покращення забезпечення матеріально-технічними ресурсами та вдосконалення управління виробництвом на базі сучасної комп'ютерної техніки
Вдосконалення існуючої системи управління працівниками	Постійний пошук менеджером нових способів стимулювання й заохочення працівників, що є користувачами основних засобів, призведе до більш ефективного їх використання та підвищить продуктивність праці на підприємстві.

*створено автором на основі [5, 57]

Напрями відтворення основних засобів показують яким чином можна підвищити ефективність їх експлуатації та досягти бажаних обсягів випуску продукції [62].

Загальну класифікацію джерел відтворення основних засобів підприємства можна побачити на рис. 1.4.

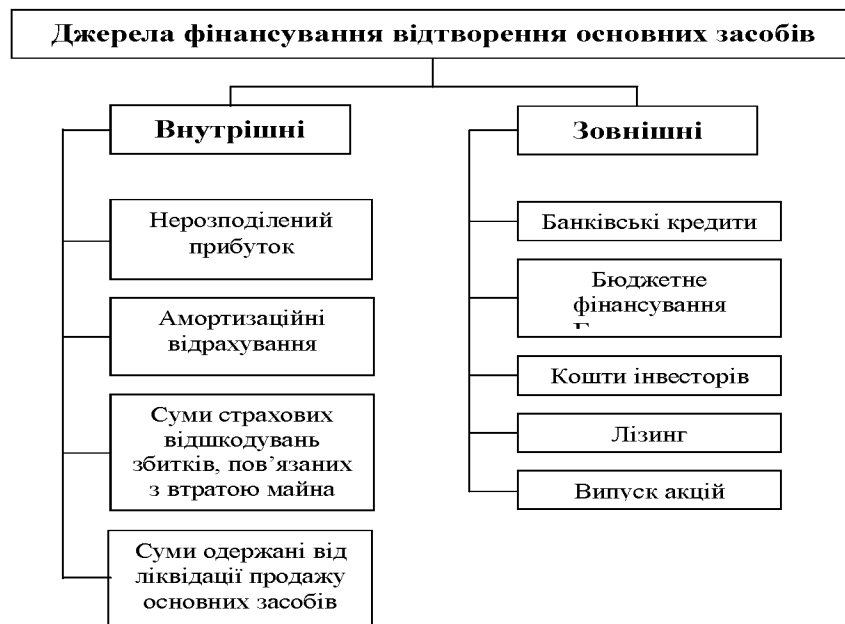

Рис. 1.4. Джерела фінансування відтворення основних засобів

Таким чином, механізм управління основними засобами підприємств охоплює різноманітні форми, методи та інструменти, спрямовані на забезпечення стійкого функціонування та цілеспрямованого розвитку підприємства. Основними елементами цього механізму є ефективне використання основних засобів, амортизація їх вартості та впровадження капіталу в нові та існуючі засоби. Застосування економічних методів для впливу на ці елементи сприяє вдосконаленню управління та підвищенню ефективності функціонування транспортних підприємств.

Розроблені теоретичні основи формують ефективний механізм управління основними засобами, реалізація якого дає змогу досягнути цілі діяльності підприємства (рис. 1.5.).

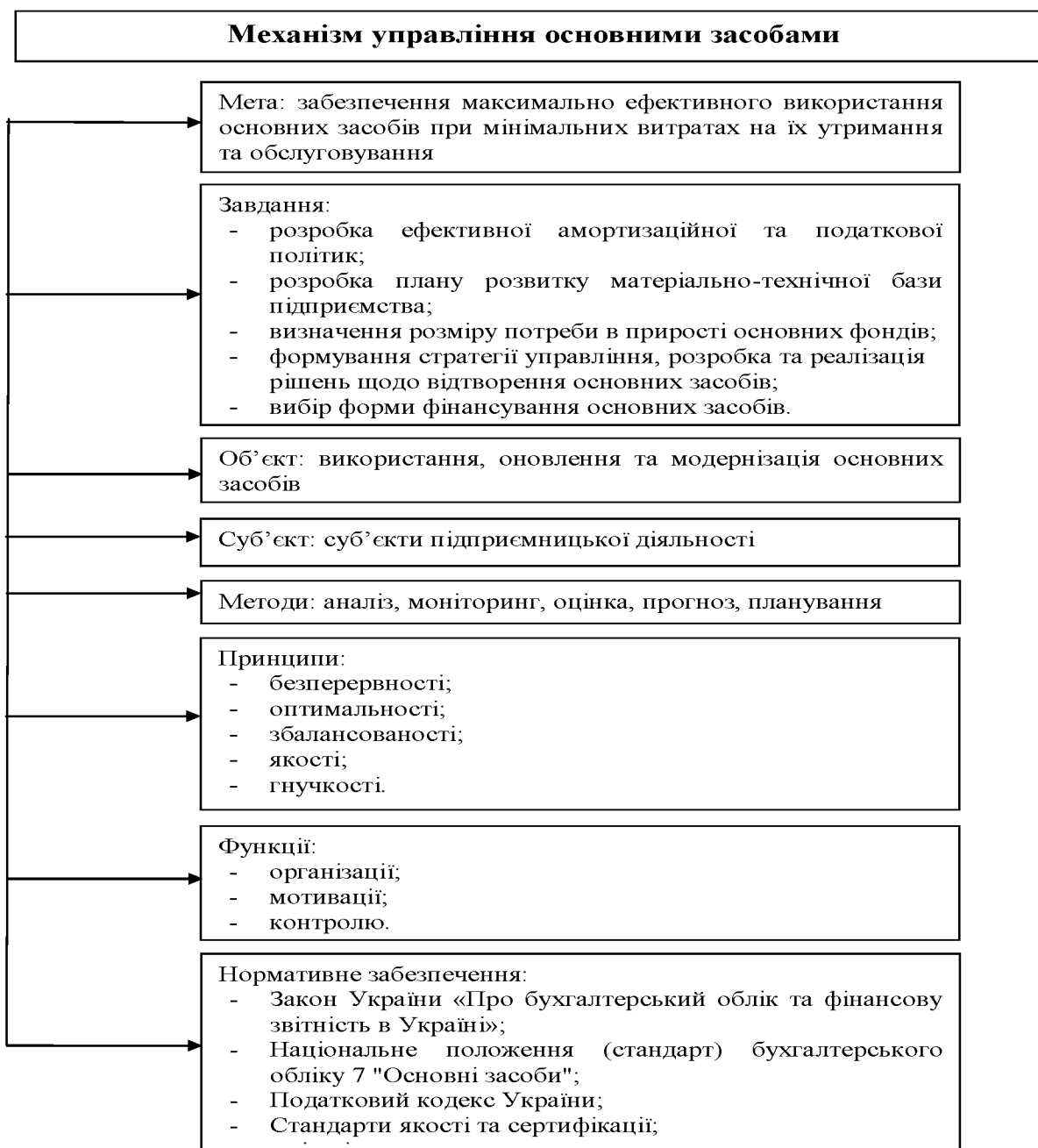

Рис. 1.5. Механізм управління основними засобами

Удосконалення системи управління основними засобами підприємств передбачає впровадження взаємопов'язаних заходів, таких як активізація використання основних засобів, оптимізація податкового планування та забезпечення фінансової стійкості. Такий підхід дозволить підвищити якість основних засобів, підвищити ефективність їх використання та забезпечити стійкість підприємств в умовах невпевненості та нестабільного середовища.

Ефективне управління основними засобами сприяє зростання обсягів виробництва, покращення її якості, підвищення продуктивності праці, зниження витрат на виробництво.

Висновки до 1-го розділу

Дослідивши теоретичні основи управління основними засобами підприємства, можна зробити наступні висновки:

1. Аналізуючи дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, а також вивчаючи нормативно-правові документи, постає проблема розбіжностей в змісті тлумачення основних засобів. В ході дослідження було встановлено, що деякі вітчизняні вчені використовують термін «основні фонди» для позначення основних засобів підприємства. Однак, проаналізувавши тлумачення цього терміну, можна стверджувати, що обидва поняття є тотожними та використовуються для опису одних і тих самих матеріальних активів підприємства. При розгляді терміну «основні засоби» потрібно акцентувати увагу на певних ключових критеріях при визначенні об'єктів, які вважаються основними засобами: матеріальність, призначення; строк корисної експлуатації.

2. Класифікація основних засобів може різнитися в залежності від конкретного контексту і потреб підприємства або організації. Тому існує багато різних класифікаційних ознак для групування основних засобів.

Провівши дослідження підходів до класифікації основних засобів серед вітчизняних науковців, можна зробити висновок, що критерії класифікації вирізняються своєю гнучкістю та адаптивністю. Вони є більш гнучкими, оскільки можуть бути застосовані для різних цілей, зокрема для ефективного управління основними засобами підприємства. Ці підходи базуються на різних ознаках, таких як функціональне призначення, галузева належність, спосіб фінансування та інші.

На відміну від класифікацій вітчизняних науковців, класифікації, які пропонує вітчизняне законодавство, спрямовані для цілей бухгалтерського обліку та податкового законодавства. Порівнявши різні підходи, можна зробити висновок про те, що підходи вітчизняних науковців можуть бути більш універсальними та адаптованими до конкретних потреб підприємства. Такий підхід дозволяє враховувати різноманітні аспекти управління основними засобами, такі як їх формування, ефективне використання та інші параметри, що є важливими для підприємства в конкретному контексті.

3. Управління основними засобами є ключовим фактором в забезпеченні ефективної діяльності будь-якого підприємства, оскільки основні засоби становлять основу виробничого потенціалу підприємства та можливостей для подальшого розвитку і, зазвичай, займають значну частину в балансі будь-якого суб'єкта господарювання. Аналіз сутності механізму управління основними засобами показує, що це складний та багатоетапний процес, який охоплює кілька методів управління основними засобами, такими, як аналіз, моніторинг, оцінка, прогноз та планування.

Метою і завданнями управління основними засобами підприємства є забезпечення максимально ефективного використання при мінімальних витратах на їх утримання та обслуговування. Проте, за результатами дослідження, можна стверджувати, що завдання та цілі можуть відрізнятися залежно від рівня управління основними засобами.

Також було досліджено та сформовано основні етапи політики управління основними засобами підприємства. До таких етапів віднесено: аналіз основних засобів, оптимізація їх обсягу і складу, забезпечення оновлення, ефективне використання та фінансування основних засобів.

Також велику вагу вітчизняні науковці приділяють відтворенню основних засобів. Виділяють процесний (відтворення основних засобів представляє собою неперервний процес оновлення фізичних та морально застарілих активів, цей

процес має тривати безперервно, забезпечуючи підприємство актуальними та ефективними засобами виробництва) та системний підходи.

Прихильники процесного підходу вважають, що відтворення основних засобів представляє собою неперервний процес оновлення фізичних та морально застарілих активів. З їхнього погляду, цей процес має тривати безперервно, забезпечуючи підприємство актуальними та ефективними засобами виробництва.

У той час як прихильники системного підходу підкреслюють, що відтворення основних засобів є складним механізмом або цілісною системою економічних, організаційних та правових форм та методів господарювання.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ОСНОВНИМИ ЗАСОБАМИ ПІДПРИЄМСТВ ПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ

2.1. Стан управління основними засобами вітчизняних підприємств

Основні засоби є невід'ємною частиною будь-якого підприємства і грають важливу роль у його успішному функціонуванні. Вони є важливими активами, які визначають здатність підприємства виробляти товари або надавати послуги. Основні засоби допомагають підприємствам підвищувати продуктивність праці і підвищувати якість їхньої продукції або послуг.

Сучасне та надійне обладнання і інфраструктура дозволяють оптимізувати виробничі процеси, зменшити витрати і підвищити прибутковість підприємства. Сучасні технології можуть значно підвищити ефективність виробництва, зменшити відходи і підвищити якість продукції, що допомагає підприємству залишатися конкурентоспроможним на ринку. До того ж, належний стан основних засобів сприяє збереженню конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Сучасні та оновлені активи дозволяють підприємствам бути більш гнучкими і адаптивними до змін в попиті споживачів і конкурентному середовищі. Таким чином, ефективне управління та підтримка основних засобів є важливими факторами для досягнення успіху і стійкості підприємства в сучасних умовах.

Мати основні засоби в хорошому стані має надзвичайну важливість для успішного функціонування будь-якого підприємства чи організації, адже це сприяє:

- забезпеченню продуктивності: Основні засоби, такі як машини, обладнання, транспортні засоби та будівлі, є головними активами, які визначають продуктивність підприємства. Їхній надійний та ефективний стан дозволяє

підприємствам виробляти більше товарів та послуг за менше часу і з меншими витратами.

- зниженню витрат: Пошкоджені, застарілі або незадовільно обслуговувані основні засоби можуть призвести до значних витрат на ремонт і заміну. Утримання основних засобів у хорошому стані допомагає знизити витрати на ремонт та підтримку.

- забезпеченню безпеки: Поганий стан основних засобів може бути потенційно небезпечним для працівників та клієнтів. Недбале відношення до технічної безпеки може призвести до нещасних випадків та інцидентів на робочому місці.

- збереженню репутації: Клієнти, партнери та інвестори завжди звертають увагу на стан основних засобів підприємства. Якщо вони бачать, що компанія інвестує в обслуговування та оновлення своїх активів, це сприяє збереженню довіри та доброї репутації.

- конкурентоспроможності: Підприємства з сучасними та ефективними основними засобами мають перевагу на ринку. Такі компанії можуть швидше реагувати на зміни у вимогах споживачів та конкурентному середовищі.

- підвищенню вартості компанії: Ефективне управління основними засобами додає вартості підприємству. Інвестори та банки оцінюють фінансову стабільність та потенціал підприємства на основі стану його основних засобів.

Показники, що характеризують стан необоротних активів вітчизняних підприємств у 2018-2022 рр. наведено в табл. 2.1.

Після проведеного аналізу можна відзначити, що протягом розглянутого періоду відбувалося стале зростання суми активів загалом, а також суми основних необоротних активів.

Таблиця 2.1

Динаміка та структура необоротних активів підприємств України протягом 2018-2022 рр.

Показник	2018		2019		2020		2021		2022	
	Млрд. грн.	Частка	Млрд. грн.	Частка	Млрд. грн.	Частка	Млрд. грн.	Частка	Млрд. грн.	Частка
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Необоротні активи	4592,98	42%	4854,69	42%	5321,89	42%	5658,59	40%	5630,32	38%
Оборотні активи	6285,07	58%	6640,28	58%	7360,59	58%	8411,9	60%	9024,34	62%
Залишкова вартість основних засобів	2986,96	-	3271,4	-	3539,01	-	3818,95	-	3729,41	-
Фондовіддача	-	3,4	-	3,28	-	3,19	-	3,99	-	3,08
Фондомісткість	-	0,29	-	0,31	-	0,31	-	0,25	-	0,32
<i>Частка необоротних активів в структурі балансу підприємств різних видів економічної діяльності</i>										
Сільське господарство	329,41	33%	389,37	38%	419,18	37%	467,45	35%	465,84	32%
Промисловість	1517,42	44%	1755,29	48%	1820,64	46%	2052,84	44%	1976,97	41%
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	321,67	53%	371,45	56%	374,36	53%	482,41	57%	525,4	58%
Переробна промисловість	632,78	33%	702,97	36%	744,14	36%	804,14	34%	727,32	32%
Постачання електроенергії	509,87	62%	629,88	65%	648,52	57%	704,24	52%	661,74	43%
Водопостачання	53,1	71%	51	71%	53,62	72%	62,05	71%	62,5	69%
Будівництво	135,4	29%	146,93	27%	168,44	28%	166,39	24%	161,35	23%
Оптова та роздрібна торгівля	299,9	13%	348,88	14%	370,99	14%	395,32	13%	432,54	14%
<i>Частка основних засобів в структурі необоротних активів підприємств різних видів економічної діяльності</i>										
Основні засоби	2986,96	65%	3271,4	67%	3539,01	66%	3818,95	67%	3729,41	66%
Сільське господарство	232,27	71%	289,54	74%	310,46	74%	344,26	74%	337,72	72%
Промисловість	1183,25	78%	1416,96	81%	1480,05	81%	1673,36	82%	1586,63	80%
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	249,21	77%	284,52	77%	279,01	75%	374,83	78%	420,33	80%
Переробна промисловість	501,54	79%	565,5	80%	615,63	83%	649,94	81%	576,43	79%
Постачання електроенергії	386,1	76%	523,24	83%	539,7	83%	596,13	85%	537,67	81%
Водопостачання	46,41	87%	43,7	86%	45,71	85%	52,45	85%	52,21	84%
Будівництво	46,91	35%	53,56	36%	59,67	35%	73,84	44%	69,65	43%
Оптова та роздрібна торгівля	157,58	53%	212,09	61%	228,61	62%	240,65	61%	260,55	60%

*Джерело: побудовано автором за даними [46]

Проте, незважаючи на дане зростання, в структурі активів відбувається постійне зменшення загальної частки необоротних активів підприємств усіх видів економічної діяльності. Зменшення частки необоротних активів може мати як позитивні, так і негативні наслідки, залежно від виду економічної діяльності підприємства.

Нестача необоротних активів призводить до неповного виконання запланованих обсягів виробництва, недостатньої кількості обладнання і робочих приміщень, внаслідок цього зменшення ринкової вартості підприємства, а якщо на підприємстві спостерігається надмірний обсяг необоротних активів – це призводить до погіршення рівня їх корисного використання. [44]

Упродовж останніх років спостерігається поступове зменшення частки необоротних активів на промислових підприємствах (у 2019 році ця частина становила 48%, у 2022 році вона скоротилася до 41%). Така тенденція може мати негативний вплив на виробничу потужність підприємства, його конкурентоспроможність та фінансову стійкість, оскільки необоротні активи є ключовим елементом у виробничому процесі. Вони забезпечують можливість виробництва продукції та надання послуг. Частка необоротних активів на підприємствах електропостачання зазнала найбільшого скорочення, знизившись з рівня 65% у 2019 році до 44% у 2022 році. Таке скорочення відбулося внаслідок численних атак та бомбардувань, яких ці підприємства зазнали протягом 2022 року з боку росії.

Також варто відзначити, що частка необоротних активів в підприємствах різних видів економічної діяльності різниться, і це пояснюється специфікою галузей, в яких вони здійснюють свою діяльність. Найменша частка необоротних активів спостерігається в будівельних і торгових підприємствах (23% та 14% відповідно).

У структурі необоротних активів підприємства також відображається інвестиційна нерухомість, довгострокові біологічні активи, незавершені капітальні

інвестиції та довгострокові фінансові інвестиції та іншими необоротними активами. Однак, більшу частину займають основні засоби. Як видно з табл. 2.1, частка основних засобів в структурі необоротних активів перебуває приблизно на одному рівні з року в рік протягом аналізованого періоду. Для промислових підприємств частка основних засобів становить понад 70%, адже основні засоби забезпечують діяльність таких підприємств, тому частка основних засобів в необоротних активах таких підприємств є високою, що не можна сказати про будівничі підприємств, у яких частка основних засобів становить 43%, що пояснюється галузевими особливостями.

У 2022 році російська федерація, з підтримкою білорусі, розпочала відкриту воєнну агресію проти України. Цей напад завдав серйозних та непоправних втрат нашій країні з самого початку. Щодня ворог приносить значні та непоправні збитки українським підприємствам, руйнуючи та знищуючи інфраструктуру та основні засоби, що суттєво погіршує ефективність їхньої діяльності або повністю позбавляє підприємства можливості існувати надалі.

Станом на 24 лютого 2023 року загальні прямі збитки активів підприємств оцінюються у \$11,3 млрд. Загалом від початку війни пошкоджено або зруйновано щонайменше 426 великих та середніх приватних підприємств, а також державних підприємств, плюс десятки тисяч малих приватних. Ймовірно, справжня цифра є більшою, оскільки не про всі підприємства є інформація, особливо якщо йдеться про тимчасово окуповані території [23]. Остаточне підрахування загальної суми збитків можливе лише після закінчення війни. У зв'язку з продовженням бойових дій і неправомірними діями, які включають крадіжки та вивезення основних засобів з території України, точна кількість і обсяг збитків, завданих країні внаслідок воєнної агресії, ще не можуть бути остаточно визначеними. Тому, для отримання точних цифр збитків, необхідно дочекатися завершення воєнного конфлікту та відновлення контролю над територіями.

До прямих збитків відносяться:

- Втрати основних засобів (береться первісна оцінка, оскільки за балансовою вартістю придбати актив у більшості випадків неможливо);
- Втрати незавершених капітальних інвестицій;
- Втрати запасів готових товарів та проміжних матеріалів (припускається, що у більшості випадків запаси були розташовані поруч з основними виробничими потужностями) [56].

Підприємства, які зазнали найбільших втрат від початку війни, наведено у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Найбільші уражені промислові активи

Підприємство	Галузь	Статус	Оцінка втрат, \$ млрд
ММК ім. Ілліча	Металургія	Зруйновано	2 385
Азовсталь	Металургія	Зруйновано	1 777
Мотор Січ	Машинобудування	Пошкоджено	450
Укртатнафта	Нафтопереробка	Зруйновано	405
Зоря - Машпроект	Машинобудування	Зруйновано	264
Українські енергетичні машини	Машинобудування	Пошкоджено	181
Авдіївський коксохімічний завод	Коксохім	Пошкоджено	166
Філіп Морріс Україна	Виробництво цигарок	Зруйновано	154
Антонов	Авіабудування	Пошкоджено	151
ЛИНІК	Нафтопереробка	Зруйновано	126
Органік Системс	Харчова промисловість	Зруйновано	121
Новокраматорський машинобудівний завод	Машинобудування	Пошкоджено	113
Миколаївський глиноземний завод	Металургія	Пошкоджено	97
Дніпрспецсталь	Металургія	Пошкоджено	87
Сандора	Харчова промисловість	Пошкоджено	82

*Джерело: побудовано автором за даними [23]

Аналізуючи дані, представлені в табл. 2.2, можна зробити висновок, що в результаті воєнного конфлікту зазнали руйнувань або пошкоджень підприємства різних галузей економіки. Однак, найбільші втрати виявилися в галузях металургії

та машинобудування. Зокрема, два найбільших підприємства, Азовсталь та ММК ім. Ілліча, які розташовані в місті Маріуполь, були повністю зруйновані (див. табл. 2.2). Крім того, ці підприємства були одними з найбільших в Україні.

Крім вищезазначеного, слід звернути увагу на ступінь зносу основних засобів (табл. 2.3). Ступінь зносу матеріальних активів є важливим показником, який характеризує технічний стан основних засобів. Чим вищий ступінь зносу, тим більшою є потреба в їх заміні або модернізації.

Таблиця 2.3

Ступінь зносу основних засобів підприємств за видами економічної діяльності
протягом 2018 - 2022 років

Показник	2018	2019	2020	2021	2022
Залишкова вартість основних засобів, млрд. грн.	2986,96	3271,4	3539,01	3818,95	3729,41
Знос, млрд. грн.	5117,18	4723,75	5559,59	5597,39	4700,76
Знос	63%	59%	61%	59%	56%
Сільське господарство	38%	38%	41%	42%	45%
Промисловість	64%	59%	63%	60%	55%
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	39%	41%	47%	36%	33%
Переробна промисловість	58%	50%	63%	60%	62%
Постачання електроенергії	73%	69%	70%	68%	58%
Водопостачання	76%	69%	51%	52%	51%
Будівництво	55%	53%	52%	44%	43%
Оптова та роздрібна торгівля	40%	37%	39%	40%	44%
Відсоток придатності основних засобів	37%	41%	39%	41%	44%

*Джерело: побудовано автором за даними [23]

Згідно з даними табл. 2.3 можна зробити висновок, що більша частина основних засобів підприємств України перебувають у зношеному стані. У промисловості рівень зносу обладнання є найвищим і становить 54,9%. Це пояснюється тим, що обладнання в промисловості працює в більш важких умовах і часто використовує складні технології, які швидко старіють. Це негативно впливає на ефективність виробництва та конкурентоспроможність вітчизняних підприємств і пов'язано з тим, що зношене обладнання є менш продуктивним,

вимагає більших витрат на експлуатацію та ремонт, і має нижчу якість. Високий ступінь зносу основних засобів свідчить про те, що багато підприємств України використовують обладнання та споруди, що були встановлені багато років тому.

Капітальні інвестиції грають важливу роль у економіці кожної країни. З одної сторони, їх розвиток сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємств, стимулює економічне зростання та сприяє зменшенню соціальної напруженості. З іншої сторони, недостатнє інвестування може призвести до серйозних наслідків для національної економіки. Зокрема, це може призвести до: зниження конкурентоспроможності, скорочення виробництва, зростання собівартості продукції, скорочення інвестиційного потенціалу.

В Україні останні роки були важкими через такі події, як світова криза після пандемії COVID-19 та активна фаза бойових дій на території в 2022 році, які і досі тривають. Таким чином, події, які мали місце, стали причиною недостатнього рівня активності в сфері капітальних інвестицій в Україні.

Згідно Податкового кодексу України капітальні інвестиції - господарські операції, що передбачають придбання будинків, споруд, інших об'єктів нерухомої власності, інших основних засобів і нематеріальних активів, що підлягають амортизації. [48]

Таблиця 2.4

Капітальні інвестиції протягом 2018 – 2022 років, млрд. грн.

Вид діяльності	Код за КВЕД-2010	2018	2019	2020	2021	2022
1	2	3	4	5	6	7
Усього		578,73	623,98	508,22	673,9	409,66
Сільське господарство	A	66,1	59,13	50,68	69,95	51,44
Промисловість	B+C+D+E	199,9	254,2	180,54	242,92	126,11
Будівництво	F	55,99	62,35	39,61	55,72	32,63
Оптова та роздрібна торгівля	G	51,82	44,17	41,68	58,79	36,72
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	50,08	43,79	34,88	43,94	49,53

*Джерело: побудовано автором за даними [44]

Сума капітальних інвестицій підприємств різних видів економічної діяльності представлено у табл. 2.4. Капітальні інвестиції можуть бути направлені на придбання та створення нових активів, на придбання активів, поліпшення, вдосконалення, реконструкцію, модернізацію та на капітальний ремонт (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Капітальні інвестиції за 2022 рік за їх напрямками, млрд. грн.

Вид діяльності	Придбання та створення нових активів	Придбання активів, які були у використанні	Поліпшення, вдосконалення, реконструкцію, модернізацію	Капітальний ремонт
Усього	308,02	14,32	57,75	29,57
Сільське господарство	42,58	3,80	4,16	0,90
Промисловість	82,05	3,49	29,66	10,92
Добувна промисловість	15,89	0,31	5,47	3,72
Переробна промисловість	44,03	2,81	8,99	4,62
Постачання електроенергії	19,44	0,20	14,01	2,12
Водопостачання	2,68	0,16	1,19	0,46
Будівництво	31,13	0,64	0,35	0,51
Оптова та роздрібна торгівля	31,40	2,78	1,78	0,76

*Джерело: побудовано автором за даними [44]

Падіння обсягів капітальних інвестицій в Україну за підсумками 2022 року було дуже різким і призвело до досягнення рекордно низького рівня за весь аналізований період. Це свідчить про значний спад конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Низькі обсяги інвестицій стали наслідком кількох факторів. Спершу, стрімке падіння споживання домогосподарств в результаті війни та економічної кризи мала великий вплив на зниження інвестицій. Пандемія також суттєво вразила економіку, призводячи до порушень у ланцюгах поставок і зниження глобального попиту. Однак найбільшим фактором, який призвів до падіння інвестицій, було російське вторгнення, що призвело до значних руйнувань інфраструктури та

підприємств, що ускладнило умови для ведення бізнесу. Це спричинило зменшення інвестиційних можливостей та створило значну невизначеність для інвесторів, які утримали свої кошти чекаючи на подальший розвиток ситуації.

Аналіз розподілу капітальних інвестицій за видами економічної діяльності показує, що найбільше було інвестовано у промислові підприємства. Крім того, ці підприємства зазнали найбільшого спаду обсягу інвестицій, майже вдвічі знизився їх обсяг порівняно з 2021 роком. Незважаючи на важкі умови, сектор транспортної діяльності зміг збільшити свої інвестиції з 43,94 мільярдів гривень у 2021 році до 49,53 мільярдів гривень у 2022 році. Проте, підприємства більшості галузей економіки зазначили скорочення в обсягах капітальних інвестицій.

За даними табл. 2.5 можна побачити, що більша частина суми усіх капітальних інвестицій (308 млрд. грн. або 75,2% від загальної суми) була спрямована на придбання та створення нових активів. З них 82,05 млрд. грн. або 26,6% було направлено промисловим підприємствам. Підприємства сільського господарства отримали 42,58 млрд. грн., що становить 13,8%.

Таким чином, війна, яку розпочала російська федерація проти України, призвела до серйозних та непоправних збитків для країни. Кожен день ворог завдає значних пошкоджень та руйнує інфраструктуру та основні засоби, що суттєво погіршує ефективність діяльності підприємств або навіть призводить до їхнього повного знищення.

Крім того, варто відзначити, що значний ступінь зносу основних засобів підприємств до початку воєнного конфлікту створював складнощі для ефективного здійснення їхньої діяльності. Тепер, з початком воєнного конфлікту і подальшими пошкодженнями та руйнуванням основних засобів, ці складнощі та виклики стали ще більшими, адже підприємства мають втрати як від передвоєнного зносу, так і від прямих пошкоджень унаслідок воєнної агресії.

2.2 Аналіз основних засобів підприємств переробної галузі

Оскільки основні засоби є важливою частиною виробничого процесу підприємства, вони є фундаментом та основою для здійснення ефективної діяльності. Стан і ефективність використання основних засобів впливають на кінцеві результати господарської діяльності підприємства. Оскільки вартість основних засобів становить значну частину активів багатьох підприємств, важливо внести належну систему аналізу цих активів. Це допомагає визначити, наскільки ефективно вони працюють, забезпечувати незавершену виробничу діяльність і забезпечувати потрібну інформацію для ефективного управління підприємством.

У системі управління основними засобами важливу роль відіграє аналіз. Аналіз – найширше поняття, яке лежить в основі будь-якого пізнання явищ природи і суспільства, а способи аналізу – основа дослідження змісту, сутності, будови, зміни й розвитку економічних, політичних, соціальних, природних та інших явищ і процесів. Він є частиною будь-якого науково-практичного пошуку у поясненні та розв'язанні наявних невідповідностей і проблем [36].

Перед аналізом основних засобів постають такі завдання, як: оцінка забезпеченості підприємства основними засобами; визначення складу та структури основних засобів, ступеня їх оновлення та вибуття; аналіз технічного стану основних засобів; визначення рівня фондівдачі, її динаміки, вивчення впливу зміни розміру основних засобів і фондівдачі на обсяг робіт; виявлення резервів підвищення фондівдачі, поліпшення використання техніки; визначення шляхів зниження витрат на утримання та експлуатацію машин і механізмів; оцінка виявлених резервів і розроблення заходів щодо поліпшення використання активної частини основних засобів [35].

Проведемо аналіз складу та структури основних засобів переробних підприємств, основною діяльністю яких є виробництво пива, а саме: ПАТ «Фірма «Полтавпиво» (табл. 2.6), ПАТ «Оболонь» (табл. 2.7) та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» (табл. 2.8). Абсолютні та відносні показники дозволяють проаналізувати, як змінюється обсяг основних засобів на підприємствах та визначити темпи цього зростання.

Таблиця 2.6

Динаміка та структура основних засобів ПАТ «Фірма «Полтавпиво»
у 2020-2022 рр.

Найменування групи основних засобів	ПАТ «Фірма «Полтавпиво»						Відхилення			
	Балансова вартість, тис. грн.			Питома вага, %			В абсолютній величині		У питомій вазі	
	2020	2021	2022	2020	2021	2022	2022 до 2020	2022 до 2021	2022 до 2020	2022 до 2021
Інвестиційна нерухомість	489	489	489	0,27	0,28	0,29	0	0	0,01	0
Земельні ділянки	80	80	80	0,04	0,05	0,05	0	0	0	0
Будинки, споруди, передавальні пристрої	105 185	110 254	106 088	58,46	64,18	62,21	903	-4 166	3,74	-1,97
Машини та обладнання	46 442	45 979	43 727	25,81	26,76	25,64	-2 715	-2 252	-0,17	-1,12
Торгове обладнання	4 828	3 084	2 095	2,68	1,8	1,23	-2 733	-989	-1,46	-0,57
Холодильне обладнання з малим строком використання	74	74	69	0,04	0,04	0,04	-5	-5	0	0
Транспортні засоби	1 546	999	2 250	0,86	0,58	1,32	704	1 251	0,46	0,74
Інструменти, прилади, інвентар	810	508	317	0,45	0,3	0,19	-493	-191	-0,26	-0,11
Зонти, шатри з малим строком використання	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Інші основні засоби	28	22	17	0,02	0,01	0,01	-11	-5	-0,01	0
Інвентарна тара	5 774	4 411	2 919	3,21	2,57	1,71	-2 855	-1 492	-1,5	-0,86
ОЗ, що не введені в експл.	14 658	5 898	12 486	8,15	3,43	7,32	-2 172	6 588	-0,83	3,89
Разом	179 915	171 799	170 538	100	100	100	-9 377	-1 261	0	0

*Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності ПАТ «Фірма «Полтавпиво»

Аналізуючи дані з табл. 2.6, видно, що балансова вартість основних засобів підприємства залишається приблизно на тому ж рівні, що і в попередні роки, хоча спостерігається незначне зменшення вартості в порівнянні з 2021 та 2020 роками (на 1261 тис. грн. та 9377 тис. грн. відповідно). Найбільшу частину в структурі основних засобів підприємства складають будинки та споруди (62,21%), а також машини та обладнання (25,64%), що є цілком логічним, враховуючи вид діяльності підприємства.

Загалом, структура основних засобів в 2022 році залишається стабільною, без значних змін в порівнянні з попереднім роком. Проте слід відзначити, що сума капітальних інвестицій зросла на 6588 тис. грн. у порівнянні з 2021 роком, що свідчить про активну інвестиційну діяльність підприємства в цьому періоді.

Таблиця 2.7

Динаміка та структура основних засобів ПАТ «Оболонь» у 2020-2022 рр.

Найменування групи основних засобів	Оболонь						Відхилення			
	Тис. грн.			Питома вага, %			Абсолютне		Відносне	
	2020	2021	2022	2020	2021	2022	2022 до 2020	2022 до 2021	2022 до 2020	2022 до 2021
Земля та будівлі	1349714	1312301	1249254	33,93	34,69	35,25	-100 460	-63 047	1,33	0,56
Машини та обладнання	2450382	2222542	2022127	61,59	58,76	57,06	-428 255	-200 415	-4,53	-1,7
Обладнання для збуду	161 230	194 692	177 617	4,05	5,15	5,01	16 387	-17 075	0,96	-0,13
Транспортні засоби	7 337	6 732	7 493	0,18	0,18	0,21	156	761	0,03	0,03
Інші основні засоби	5 451	5 009	7 573	0,14	0,13	0,21	2 122	2 564	0,08	0,08
Незавершене будівництво	4 143	41 224	79 589	0,1	1,09	2,25	75 446	38 365	2,14%	1,16
Разом	3978257	3782500	3543653	100	100	100	-434 604	-238 847	0	0

*Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності ПАТ «Оболонь»

Аналізуючи дані з табл. 2.7, можна побачити, що на ПАТ «Оболонь» протягом досліджуваного періоду не відбулося значних змін у складі та структурі основних засобів. Найбільшу частку у 2022 році, знову ж таки, займають земля та будівлі (35%) і машини та обладнання (57%).

Проте важливо відзначити позитивну тенденцію, пов'язану зі зростанням капітальних інвестицій. Кожного року відбулося значне збільшення загальної суми капітальних інвестицій, яка зросла з 4143 тис. грн. у 2020 році до 79 589 тис. грн. у 2022 році. Це свідчить про активне впровадження нових основних засобів, а також модернізацію та оновлення існуючих активів на підприємстві.

Таблиця 2.8

Динаміка та структура основних засобів ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»
у 2020-2022 рр.

Найменування групи основних засобів	АБІнбев Ефес Україна						Відхилення			
	Балансова вартість, тис. грн.			Питома вага,			Абсолютне		Відносне	
	2020	2021	2022	2020	2021	2022	2022 до 2020	2022 до 2021	2022 до 2020	2022 до 2021
Активи з правом використання	91 026	92 209	87 103	2,7	1,99	2,51	-3 923	-5 106	-0,19	0,52
Будівлі та споруди а також їх компоненти та інфраструктура	898 820	914 861	775 636	26,63	19,73	22,34	-123 184	-139 225	-4,29	2,61
Виробниче обладнання	980 292	2161177	1745181	29,04	46,62	50,27	764 889	-415 996	21,23	3,65
Торгове обладнання	517 320	770 899	511 778	15,33	16,63	14,74	-5 542	-259 121	-0,58	-1,89
Транспортні засоби та меблі	69 060	54 723	34 016	2,05	1,18	0,98	-35 044	-20 707	-1,07	-0,2
Тара	409 960	385 773	95 052	12,15	8,32	2,74	-314 908	-290 721	-9,41	-5,58
ІТ-обладнання	48 488	70 407	47 322	1,44	1,52	1,36	-1 166	-23 085	-0,07	-0,16
Капітальні інвестиції та незавершене будівництво	360 576	186 022	175 764	10,68	4,01	5,06	-184 812	-10 258	-5,62	1,05
Разом	3375542	4636071	3471852	100	100	100	96 310	-1164219	0	0

*Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»

За даними табл. 2.8, бачимо, що важкі умови для здійснення господарської діяльності у 2022 році мали значний вплив на основні засоби ПАТ «АБІнбев Ефес Україна». Загальна вартість основних засобів у 2022 році зменшилася до 3 471 852 тис. грн., хоча ще минулого року їх вартість була на рівні 4 636 071 тис. грн. Це є

суттєвим зменшенням для підприємства, особливо враховуючи його статус одного із провідних виробників пива в Україні. Зниження вплинуло на всі групи основних засобів, при цьому найбільше зменшення можна спостерігати у категоріях будівлі та споруди (зменшення на 415 996 тис. грн. порівняно з 2021 роком) і тара (зменшення на 290 721 тис. грн.).

Зміни в обсязі та структурі основних засобів переважно виникають через їх рух, який включає в себе додавання нових активів (надходження) та вилучення старих (вибуття). Проведемо аналіз руху основних засобів ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Аналіз руху основних засобів у ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» за 2022 рік, тис. грн.

ПАТ «Фірма «Полтавпиво»				
Найменування групи основних засобів	Рух ОЗ			
	Надходження	Вибуття, первісна вартість	Знос	Вибуття, знос
1	2	3	4	5
Інвестиційна нерухомість	-	-	-	-
Земельні ділянки	-	-	-	-
Будинки, споруди, передавальні пристрої	1 739	-	5 905	-
Машини та обладнання	3 837	3	6 088	2
Торгове обладнання	-	2 788	989	2788
Холодильне обладнання з малим строком використання	-	5	-	-
Транспортні засоби	1 879	423	469	264
Інструменти, прилади, інвентар	86	4	277	4
Зонти, шатри з малим строком використання	-	-	-	-
Інші основні засоби	-	-	5	-
Інвентарна тара	-	-	1 492	-
ОЗ, що не введені в експл.	6 588	-	-	-
Разом	14 129	3 223	15 225	3058
ПАТ «Оболонь»				
Найменування групи основних засобів	Рух ОЗ			
	Надходження	Вибуття, первісна вартість	Знос	Вибуття, знос

Земля та будівлі	147	-	-63194	-
Машини та обладнання	9143	-11319	-208339	10100
Транспортні засоби	2030	-2843	-1269	2843
Обладнання для збуду	22252	-29648	-38645	28966
Інші основні засоби	4564	-1587	-1991	1578

Продовження табл. 2.9

1	2	3	4	5	
Незавершене будівництво	47060	-8695	-	-	
Разом	85196	-54092	-313438	43487	
ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»					
Найменування групи основних засобів	Рух ОЗ				
	Збиток від знецінення	Збільшення	Зменшення	Списання	Амортизація
Активи з правом використання	-	37 704	-	-45 037	2 227
Будівлі та споруди а також їх компоненти та інфраструктура	-91 977	21 764	-	-4 268	-64 744
Виробниче обладнання	-42 066	64 711	-	-2 744	-435 897
Тара	-130 403	1 297	-123 275	-498 920	460 580
Транспортні засоби та меблі	-1 924	65	-3 254	-39	-15 555
Торгове обладнання	-91 709	22 397	-35	-27 225	-162 547
ІТ-обладнання	-1 236	2 530	-321	-116	-23 942
Капітальні інвестиції та незавершене будівництво	-7 366	112 659	-109 591	-5 960	-
Разом	-366 681	263 127	-236 476	-584 309	-239 878

*Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»

Дані з табл. 2.9 показують, що протягом 2022 року на ПАТ «Фірма «Полтавпиво» відбувся системний рух основних засобів, включаючи і надходження, і вибуття. У 2022 році було введено в експлуатацію нові основні засоби на суму 7 541 тисяч гривень, і були здійснені капітальні інвестиції на суму 6 588 тисяч гривень (загальна сума введених та в процесі введення в експлуатацію основних засобів складає 14 129 тисяч гривень).

Значний знос спостерігався в групах основних засобів, таких як будівлі, споруди і машини та обладнання з щорічним зносом в 5 905 тисяч гривень та 6 088

тисяч гривень відповідно. Незавершені інвестиції, які залишилися на кінець року, знаходяться на стадії монтажу та освоєння і планується їх введення в експлуатацію в наступному році. При цьому у 2022 році розширення виробничих потужностей не відбувалося, оскільки існуючих потужностей вистачає для господарської діяльності підприємства.

Отже, аналізуючи рух основних засобів у ПАТ «Фірма «Полтавпиво», можна зробити висновок про позитивну тенденцію в цьому підприємстві. Підприємство систематично виводить застаріле обладнання з експлуатації і одночасно впроваджує сучасне та новітнє обладнання. Це сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємства на ринку. Важливо відзначити, що виробничі потужності підприємства є достатніми для задоволення попиту на їхню основну діяльність. Таким чином, ПАТ «Фірма «Полтавпиво» демонструє позитивний рух у сфері основних засобів, що сприяє покращенню їх виробничих процесів та зміцненню позицій на ринку.

Подібно до ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» також стикається з амортизацією основних засобів як головним фактором у русі цих активів. Відзначимо, що в цьому підприємстві спостерігається значний знос, особливо в групах основних засобів, таких як будівлі, споруди, і машини та обладнання, де річний знос склав 63194 тис. гривень і 208339 тисяч тис. відповідно. З цих даних, наведених у таблиці, виходить, що вартість нових основних засобів, введених в експлуатацію, є нижчою, ніж вартість основних засобів, виведених з виробничого процесу. Однак підприємство планує розвивати та модернізувати своє обладнання завдяки значним капітальним інвестиціям, які склали 47060 тис. гривень. Це дозволить не лише компенсувати втрати від зносу, але і покращити якість і продуктивність виробничих процесів, а також впровадити нове обладнання, що сприятиме зміцненню позицій на ринку і підвищенню конкурентоспроможності. Як одне з провідних підприємств на українському ринку, компанія має належну

кількість та різноманітність основних засобів, необхідних для забезпечення неперервності своєї діяльності.

Однією з основних причин для змін у структурі та русі основних засобів на ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» є їх знецінення, яке складає 366 681 тисячу гривень. Це може вказувати на використання застарілих технологій та виробничих потужностей на підприємстві. Важливо відзначити, що, подібно до інших аналізованих компаній, ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» проводить оновлення своїх виробничих активів та активно здійснює капітальні інвестиції з метою модернізації та покращення існуючих активів. Як і в інших підприємствах, амортизація основних засобів є ключовим фактором в русі цих активів на ПАТ «АБІнбев Ефес Україна». На цьому підприємстві також спостерігається значний знос, особливо в групах основних засобів, таких як будівлі, споруди та машини та обладнання, де річний знос становить 64 744 тисячі гривень та 435 897 тисяч гривень відповідно. Також важливо відзначити значну суму амортизації торгового обладнання (162 547 тисяч гривень).

Загальний показник забезпечення підприємства виробничими основними засобами можна оцінити за допомогою фондоозброєності праці. Фондоозброєність праці показує, скільки коштів підприємство вкладає в основні засоби на одного працівника. Чим вища фондоозброєність праці, тим більшою є матеріально-технічна база підприємства, і тим більша продуктивність праці. Даний показник розраховується як відношення вартості основних засобів до чисельності працівників на підприємстві. Тенденція для показника фондоозброєності праці повинна бути позитивною, оскільки підприємство зазвичай прагне поліпшувати свою матеріально-технічну базу та забезпечувати працівників сучасними та ефективними засобами для підвищення продуктивності. Зростання цього показника може бути ознакою успішного розвитку підприємства.

Розрахуємо показник фондоозброєності для ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» (табл. 2.10).

За даними, представленими в табл. 2.10, можна спостерігати тенденцію до зниження показника фондоозброєності праці на всіх, без винятку, досліджуваних підприємствах. Ця негативна тенденція може свідчити про те, що підприємства мають обмежені можливості виробництва та низьку продуктивність праці. Так, значення фондоозброєності ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» зазнало незначного скорочення у порівнянні з 2021 роком (2% та 3% відповідно). А от значення даного показника для ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» зменшилося на 17% у порівнянні з минулим роком, що є досить суттєвим для підприємства.

Таблиця 2.10

Фондоозброєність праці на ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна», тис. грн.

Назва підприємства	Фондоозброєність			Відхилення			
	2020	2021	2022	Абсолютне, тис. грн.		Відносне, %	
				2022 до 2020	2022 до 2021	2022 до 2020	2022 до 2021
ПАТ «Фірма «Полтавпиво»	640,81	611,82	598,76	-42,04	-13,06	-6,56%	-2,13%
ПАТ «Оболонь»	1737,7	1707,57	1655,86	-81,84	-51,7	-4,71%	-3,03%
ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»	1631,48	2514,15	2071,71	440,23	-442,44	26,98%	-17,60%

*Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»

Однак слід зазначити, що з урахуванням загальної ситуації в країні, цей спад може бути обґрунтованим. У зв'язку із загальною мобілізацією, підприємства втрачають своїх робітників, і це може призвести до зменшення чисельності працівників на підприємствах. Як результат, ми бачимо зниження показника фондоозброєності праці, оскільки кількість працівників стає меншою, а вартість основних засобів залишається сталою або зростає. Такий спад у фондоозброєності може бути обґрунтованим, враховуючи обставини та потреби виробництва в умовах мобілізації.

Оцінивши рух та структуру основних засобів, потрібно дослідити їхній технічний стан, оскільки від нього залежить ріст виробництва продукції підприємства.

Оцінюючи, як рухаються та складаються основні засоби підприємства, важливо також досліджувати їх технічний стан. Це важливо, оскільки стан цих матеріальних активів має значний вплив на здатність підприємства збільшувати виробництво своєї продукції. При цьому можна обчислювати: коефіцієнт зносу, придатності та інші.

Розпізнають два різновиди зносу – фізичний та моральний. Кожен із них має ще два підвиди. Під фізичним зносом основних засобів розуміють поступову втрату основними фондами власних первісних техніко-експлуатаційних якостей, своєї споживчої вартості, що викликає зменшення їхньої реальної вартості, тобто з'являється економічний знос. Фізичний знос будь-яких основних засобів можна розглядати з позицій можливості або неможливості їх відновлення шляхом проведення ремонтів до моменту повного фізичного зношення. Тобто з цих позицій фізичний знос можна розглядати як такий, що може бути усунений (тимчасовий), та такий, що не може бути усунений (постійно накопичуваний) [28].

Фізичний знос основних засобів підприємств залежить від багатьох факторів, зокрема І.В. Кулько виділяє такі: особливості технологічного процесу виробництва; якості технічного обслуговування основних засобів; якості праці, кваліфікації працівників, які обслуговують процес виробництва, їх безпосереднього ставлення до основних засобів у процесі виробництва [27].

Моральний знос – це знецінення об'єктів основних засобів унаслідок новітніх досягнень ще задовго до їх повного фізичного зносу. Розрізняють дві форми морального зносу: знецінення машин унаслідок здешевлення їх виробництва або внаслідок випуску нових, досконаліших і продуктивніших машин [54].

Після вивчення різних джерел, можна виділити такі показники. Коефіцієнт зносу – визначає ту частину основних засобів, що її списано на витрати виробництва, розраховується за формулою: $K_z = O_{zn} / O_{zp}$, де O_{zn} – сума зносу основних засобів; O_{zp} – первісна вартість основних засобів на початок періоду. Коефіцієнт зносу визначають на початок та на кінець періоду, а також вивчають його динаміку за різні роки. Аналітичну оцінку проводять на основі даних першого розділу активу балансу. Що нижчий коефіцієнт зносу (вищий коефіцієнт придатності), то кращим є технічний стан основних засобів. Застарілі основні засоби зумовлюють і необхідність застосування несучасних технологічних процесів, що призводить до зниження конкурентоспроможності продукції підприємства [35].

Коефіцієнт придатності визначає частку не перенесеної на створюваний продукт вартості. Визначається за формулою: $K_{прд} = O_{zv} / O_{zp}$, де O_{zv} – залишкова вартість основних засобів; O_{zp} – початкова вартість основних засобів. Технічний стан та відповідність основних засобів сучасним технічним досягненням проявляється в процесі їх відновлення. Форми та темпи їх відновлення зумовлені доцільністю реконструкції, заміни, модернізації обладнання тощо. Коефіцієнт оновлення – характеризує інтенсивність введення в дію нових основних засобів. Він позначає частку введених основних засобів за певний період у загальній вартості основних засобів на кінець звітного періоду [54].

Коефіцієнт оновлення визначається за формулою: $K_{онов} = O_{зввед} / O_{зкр}$, де $O_{зввед}$ – вартість введених основних засобів за звітний рік; $O_{зкр}$ – загальна вартість основних виробничих засобів на кінець року. Коефіцієнт вибуття основних засобів характеризує рівень інтенсивності вибуття засобів зі сфери виробництва. Коефіцієнт вибуття ($K_{виб}$): $K_{виб} = O_{звиб} / O_{zp}$ де $O_{звиб}$ – вартість основних засобів, які вибули; O_{zp} – вартість основних виробничих засобів на початок періоду [54].

Розрахуємо показники, які характеризують технічний стан основних засобів ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» (табл. 2.11).

За даними, наведеними в табл. 2.11, можна побачити, що серед розглянутих підприємств найвищий ступінь зносу основних засобів виявився у ПАТ «Оболонь», і спостерігається тенденція до збільшення ступеня зносу протягом 2020-2022 років (загальний ступінь зносу протягом аналізованого періоду становить понад 62%, що є високим значенням). Важливо відзначити, що ця тенденція спостерігається не лише для ПАТ «Оболонь», але і для ПАТ «Фірма «Полтавпиво» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна». Проте, ступінь зносу основних засобів у цих двох підприємств значно нижчий (25% і 34% відповідно на 2022 рік). Також важливо відзначити, що частка придатних для використання основних засобів на цих двох підприємствах є вищою, що є позитивним показником.

Таблиця 2.11

Показники технічного стану основних засобів ПАТ «Фірма «Полтавпиво»,
ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»

Показник	ПАТ «Фірма «Полтавпиво»			ПАТ «Оболонь»			ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022	2020	2021	2022
Коефіцієнт зносу ОЗ	0,1485	0,2158	0,2586	0,6263	0,647	0,6729	0,5887	0,1988	0,3407
Коефіцієнт придатності ОЗ	0,8515	0,7842	0,7414	0,3737	0,353	0,3271	0,4113	0,8012	0,6593
Коефіцієнт оновлення ОЗ	0,0715	0,0755	0,0329	0,0122	0,0143	0,008	0,2575	0,2685	0,0526
Коефіцієнт вибуття ОЗ	0	0	0,0148	0,0052	0,0141	0,0051	0,0423	0,0426	0,1052
Коефіцієнт приросту ОЗ	0,0658	0,0782	0,0198	0,0071	0,0001	0,0029	0,23	0,1608	-0,058
Частка основних ОЗ	0,5713	0,516	0,4104	0,7324	0,699	0,6169	0,5753	0,692	0,5877

*Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»

Щодо оновлення основних засобів, також можна спостерігати негативну тенденцію. Підприємства, за результатами своєї діяльності у 2022 році, зменшили обсяг оновлення своїх активів. Ця тенденція, ймовірно, пов'язана із складними умовами ведення бізнесу, які виникли протягом цього року. Важливо відзначити, що в попередні роки існувала позитивна тенденція, коли підприємства більш активно оновлювали свої основні засоби. Навіть при низькому рівні коефіцієнта вибуття, усі розглянуті підприємства почали проводити більш активний процес списання застарілих основних засобів.

Важливо зазначити, що за результатами діяльності всіх підприємств можна відзначити тенденцію до зменшення частки основних засобів в структурі їх активів. Зменшення цього показника протягом певного періоду є позитивним явищем в умовах стабільного або зростаючого виробництва. Наприклад, для ПАТ «Фірма «Полтавпиво» частка зменшилася з 57% у 2020 році до 41% у 2022 році, для ПАТ «Оболонь» – з 73% у 2020 році до 62% у 2022 році. Незважаючи на зменшення, частка основних засобів в структурі активів для ПАТ «Оболонь» є найвищою серед усіх аналізованих компаній. У ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» також відбулася зменшення цього показника з 69% у 2021 році до 59% у 2022 році.

Ефективність використання основних засобів характеризується такими показниками, як фондомісткість, фондovіддача та рентабельність основних засобів. За допомогою облікових даних можна провести розрахунки цих показників, що дають можливість приймати кращі управлінські рішення для подальшого підвищення продуктивності та результативності діяльності.

Для узагальнюючої характеристики ефективності використання основних фондів у першу чергу використовується показник фондovіддачі. Фондовіддача показує величину вартості виготовленої продукції, що припадає на 1 гривню вартості основних засобів (може визначатися за товарною, валовою або реалізованою продукцією). Зростання фондovіддачі є позитивною тенденцією в

діяльності підприємства. Для підвищення фондовіддачі необхідно нарощувати обсяги виробництва продукції за рахунок більш інтенсивного використання основних засобів і знижувати середньорічну вартість цих засобів за рахунок ліквідації зношених, мало продуктивних і не використовуваних у виробництві [26].

Фондомісткість є показником, оберненим до фондовіддачі. Вона характеризує, яка частина середньорічної вартості основних фондів припадає на 1 грн. випущеної підприємством продукції. Збільшення даного показника свідчить про зниження ефективності.

Рентабельність основних засобів характеризує відношення операційного прибутку до середньорічної вартості основних засобів підприємства [23].

Розрахуємо показники, які характеризують ефективність використання основних засобів ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Показники ефективності використання основних засобів

ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»

Назва підприємства	2020	2021	2022	Відхилення			
				Абсолютне		Відносне	
				2022 до 2020	2022 до 2021	2022 до 2020	2022 до 2021
1	2	3	4	5	6	7	8
<i>Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.</i>							
ПАТ «Фірма «Полтавпиво»	311784	323330	664775	352991	341445	113%	106%
ПАТ «Оболонь»	5464827	5909426	8661928	3197101	2752502	59%	47%
ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»	6687261	6824438	2261480	-4425781	-4562958	-66%	-67%
<i>Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн.</i>							
ПАТ «Фірма «Полтавпиво»	44443	28656	105795	61352	77139	138%	269%
ПАТ «Оболонь»	494864	19456	1693084	1198220	1673628	242%	8602%
ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»	2002382	1855606	197940	-1804442	-1657666	-90%	-89%
<i>Фондовіддача</i>							
ПАТ «Фірма «Полтавпиво»	2,4854	1,8437	3,8949	1,4095	2,0512	57%	111%

ПАТ «Оболонь»	1,3424	1,5319	2,4043	1,0619	0,8725	79%	57%
ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»	2,4505	1,8284	0,5839	-1,8666	-1,2445	-76%	-68%
<i>Фондомісткість</i>							
ПАТ «Фірма «Полтавпиво»	0,4024	0,5424	0,2567	-0,1456	-0,2856	-36%	-53%
ПАТ «Оболонь»	0,7449	0,6528	0,4159	-0,329	-0,2369	-44%	-36%
ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»	0,4081	0,5469	1,7126	1,3045	1,1657	320%	213%

Продовження табл. 2.12

1	2	3	4	5	6	7	8
<i>Операційна рентабельність</i>							
ПАТ «Фірма «Полтавпиво»	0,3543	0,1634	0,6198	0,2656	0,4564	75%	279%
ПАТ «Оболонь»	0,1216	0,005	0,47	0,3484	0,4649	287%	9218%
ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»	0,7338	0,4971	0,0511	-0,6826	-0,446	-93%	-90%

*Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»

Аналізуючи обчислені показники ефективності використання основних засобів, подані в табл. 2.12, можна виокремити чіткі тенденції, які стосуються досліджуваних підприємств. Конкретно, ПАТ «Фірма «Полтавпиво» та ПАТ «Оболонь» демонструють позитивну динаміку в значенні показника фондовіддачі, що є важливим для їхньої діяльності. Значення фондовіддачі для ПАТ «Фірма «Полтавпиво» зросло на 57% з 2020 року по 2022 рік, а для ПАТ «Оболонь» - на 79%.

Схожа ситуація спостерігається і щодо показника фондомісткості, який є оберненим показником до фондовіддачі, для цих підприємств, але з негативною тенденцією. Значення фондомісткості ПАТ «Фірма «Полтавпиво» зменшилося на 36% з 2020 року по 2022 рік, а для ПАТ «Оболонь» - на 44%.

У разі ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» спостерігається протилежна ситуація. Негативна динаміка показника фондовіддачі та позитивні зміни фондомісткості з року в рік можуть свідчити про зниження загальної ефективності діяльності цього підприємства. Значення показника фондовіддачі з 2020 року зменшилося на 76% до 2022 року, водночас значення показника фондомісткості зросло на 320% за цей же період часу. Це може вказувати на те, що компанія може зіткнулася з проблемами у використанні своїх основних активів та ресурсів, і може

потребувати подальшого аналізу та коригувань для поліпшення своєї ефективності та рентабельності.

Показник рентабельності усіх досліджуваних підприємств відповідає тим самим тенденціям, як і показники фондівдачі та фондомісткості за період з 2020 по 2022 роки. Наприклад, для ПАТ «Фірма «Полтавпиво» та ПАТ «Оболонь» спостерігається позитивна тенденція до зростання рентабельності, тоді як для ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» характерне зменшення цього показника.

Порівнюємо показники технічного стану основних засобів та ефективності їх використання аналізованих підприємств із показниками для усіх підприємств у галузі пивоваріння (клас 11.05 за КВЕД-2010) у табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Порівняльна характеристика основних засобів ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» з іншими підприємствами галузі пивоваріння 2020-2022 р.

Назва підприємства	2020		2021		2022	
	Тис. грн.	Частка	Тис. грн.	Частка	Тис. грн.	Частка
1	2	3	4	5	6	7
<i>Необоротні активи</i>						
<i>Підприємства пивоваріння</i>	13055591	100%	15995018	100%	15184787	100%
ПАТ «Фірма «Полтавпиво»	182541	1%	173827	1%	171967	1%
ПАТ «Оболонь»	4386805	34%	4154636	26%	3946857	26%
ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»	3705782	28%	4819255	30%	4120322	27%
<i>Оборотні активи</i>						
<i>Підприємства пивоваріння</i>	12371393	100%	13832796	100%	17528735	100%
ПАТ «Фірма «Полтавпиво»	131510	1%	158197	1%	242274	1%
ПАТ «Оболонь»	1502253	12%	1638807	12%	2108339	12%
ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»	1535001	12%	1611893	12%	1488099	8%
<i>Залишкова вартість основних засобів</i>						
<i>Підприємства пивоваріння</i>	11436078	100%	14667997	100%	12725383	100%
ПАТ «Фірма «Полтавпиво»	179915	2%	171799	1%	170538	1%
ПАТ «Оболонь»	3978257	35%	3782500	26%	3543653	28%
ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»	3375542	30%	4636071	32%	3471852	27%
<i>Частка необоротних активів в структурі балансу підприємств</i>						
<i>Підприємства пивоваріння</i>	13055591	51%	15995018	54%	15184787	46%
ПАТ «Фірма «Полтавпиво»	182541	58%	173827	52%	171967	42%

ПАТ «Оболонь»	4386805	74%	4154636	72%	3946857	65%
ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»	3705782	71%	4819255	75%	4120322	73%
<i>Частка основних засобів в структурі необоротних активів підприємств</i>						
<i>Підприємства пивоваріння</i>	<i>11436078</i>	<i>88%</i>	<i>14667997</i>	<i>92%</i>	<i>12725383</i>	<i>84%</i>
ПАТ «Фірма «Полтавпиво»	179915	99%	171799	99%	170538	99%
ПАТ «Оболонь»	3978257	91%	3782500	91%	3543653	90%
ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»	3375542	91%	4636071	96%	3471852	84%

Продовження табл. 2.13

1	2	3	4	5	6	7
<i>Знос</i>						
<i>Підприємства пивоваріння</i>	<i>17387669</i>	<i>60%</i>	<i>25155521</i>	<i>63%</i>	<i>26932187</i>	<i>68%</i>
ПАТ «Фірма «Полтавпиво»	31302	15%	47143	22%	59310	26%
ПАТ «Оболонь»	6660636	63%	6857540	65%	7127491	67%
ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»	4315816	59%	1104409	20%	1703602	34%
<i>Фондовіддача</i>						
<i>Підприємства пивоваріння</i>	-	<i>2,8769</i>	-	<i>2,4567</i>	-	<i>2,1437</i>
ПАТ «Фірма «Полтавпиво»	-	2,4854	-	1,8437	-	3,8949
ПАТ «Оболонь»	-	1,3424	-	1,5319	-	2,4043
ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»	-	2,4505	-	1,8284	-	0,5839
<i>Фондомісткість</i>						
<i>Підприємства пивоваріння</i>	-	<i>0,3476</i>	-	<i>0,407</i>	-	<i>0,4665</i>
ПАТ «Фірма «Полтавпиво»	-	0,4024	-	0,5424	-	0,2567
ПАТ «Оболонь»	-	0,7449	-	0,6528	-	0,4159
ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»	-	0,4081	-	0,5469	-	1,7126
<i>Фондоозброєність</i>						
<i>Підприємства пивоваріння</i>	<i>1 167</i>	-	<i>1 404</i>	-	<i>1 360</i>	-
ПАТ «Фірма «Полтавпиво»	641	-	612	-	599	-
ПАТ «Оболонь»	1 738	-	1 708	-	1 656	-
ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»	1 631	-	2 514	-	2 072	-

* Джерело: побудовано автором за даними [1] та за даними попередніх розрахунків.

Як бачимо із порівняльної характеристики основних засобів аналізованих підприємств із галуззю виробництва пива, ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» є передовими підприємствами пивоваріння в Україні. Залишкова вартість необоротних активів ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» разом становить понад 50 % (28% та 27% відповідно станом на кінець 2022 року). А от вартість необоротних ПАТ «Фірма «Полтавпиво» займає всього 1% усією галузі, проте це не дивно, адже дане підприємство є регіональним

виробником, тоді як вищезазначені підприємства – національними виробниками пива.

Загалом, показники використання та зносу основних засобів відхиляються від середніх значень у галузі. ПАТ «Фірма «Полтавпиво» та ПАТ «АбІnbev Ефес Україна» відзначаються найменшим ступенем зносу на кінець 2022 року (26% та 34% відповідно). Треба відзначити, динаміка відповідає загальній тенденції до зростання ступеня зносу основних засобів, незважаючи на низький рівень на цих аналізованих підприємствах.

Варто додати, що показник фондovіддачі для ПАТ «Оболонь» відмінний від загальної спадної тенденції, яка є негативною, і показує тенденцію до зростання, тоді як для ПАТ «АбІnbev Ефес Україна» рух цього показника відповідає руху по усіх підприємствах галузі пивоваріння.

Значення фондоозброєності також відрізняється від середнього значення галузі. Для ПАТ «Фірма «Полтавпиво» значення цього показника більше, ніж у 2 рази менше за середнє значення (599 тис. грн проти 1360 тис. грн). Тоді як для підприємств-гігантів, що і не дивно, значення цього показника значно перевищує середнє значення (для ПАТ «Оболонь» становить 1656 тис. грн, а для ПАТ «АбІnbev Ефес Україна» - 2072 тис. грн.).

2.3 Амортизаційна політика підприємств переробної галузі

Для досягнення економічного розвитку необхідно вдосконалити функціонування підприємств переробної галузі. Ефективне управління цими підприємствами передбачає удосконалення стратегії амортизації та модернізації їх технічної та технологічної бази. Детально розроблена амортизаційна політика на підприємстві сприятиме раціональному використанню ресурсів, оновленню

основних засобів, ефективному управлінню амортизаційними відрахуваннями та загальному поліпшенню виробничої діяльності.

Амортизаційні відрахування на підприємствах є ключовим джерелом фінансування, що сприяє оптимізації та покращенню структури і складу основних засобів. Це відіграє важливу роль у забезпеченні розвитку та оновленні виробничого потенціалу підприємства. Крім того, вдала амортизаційна політика сприяє підвищенню інноваційного потенціалу та інвестиційної привабливості. Вона стає необхідною складовою інноваційної та інвестиційної стратегії, сприяючи оновленню виробничих можливостей та створюючи сприятливий фон для розвитку технічного забезпечення підприємства.

Правила і методичні принципи організації та формування інформації про складові амортизаційної політики, зокрема в контексті облікового аспекту, визначаються відповідно до П(С)БО 7 «Основні засоби» [37] і Податкового кодексу України [48]. Такі складові включають в себе визначення умов для бухгалтерського обліку основних засобів, встановлення тривалості корисного використання, визначення частки вартості, що амортизується, обрання методу нарахування амортизації, урахування можливості зміни первісної вартості та можливість перегляду методу амортизації та тривалості експлуатації відповідно до змін в умовах використання.

Амортизація - систематичний розподіл вартості, яка амортизується, необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації) [37].

Формування амортизаційної політики на підприємстві починається з дослідження основних факторів, що впливають на розробку такої політики.

До основних чинників, що здійснюють значний вплив на амортизаційну політику можна віднести такі:

- принципи державної амортизаційної політики;
- майновий стан підприємства – обсяги, склад, структура та рівень спрацювання основних засобів;

- темпи інфляції та методи відображення в обліку реальної вартості основних засобів;
- переваги та недоліки дозволених законодавством методів нарахування амортизації;
- норми амортизаційних відрахувань та їх вплив на різні аспекти фінансово-економічної діяльності промислових підприємств;
- термін використання підприємством основних засобів;
- інвестиційна активність промислових підприємств [24].

Наразі не існують чітко визначені стандарти вибору оптимального методу амортизації, який би підходив для різних типів підприємств, різних організаційно-правових форм та галузей, а також для об'єктів основних засобів і способів їхнього використання. Однак, на підприємствах часто відсутній контроль за цільовим використанням амортизаційного фонду, і виручка від реалізації основних засобів може використовуватися на поточні потреби без внесення капітальних вкладень.

Забезпечення ефективної амортизаційної політики стає важливим завданням. Ключовою роллю є вибір оптимального методу нарахування амортизації для основних засобів. Сума амортизаційних відрахувань має суттєвий вплив на обсяг амортизаційного фонду підприємства. Важливо враховувати індивідуальні особливості підприємства та його галузі діяльності при виборі оптимального методу нарахування амортизації для забезпечення оптимального використання ресурсів і підтримання фінансової стійкості.

Амортизація основних засобів нараховується із застосуванням таких методів: прямолінійного, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивного, виробничого [37]. Методи нарахування амортизації поділяють на два основних види: методи амортизації, що базуються на часі використання основних засобів (прямолінійний метод, метод зменшення залишкової вартості, метод прискореного зменшення залишкової вартості та кумулятивний метод); метод амортизації, що базується на кількості

одиниць, отриманих від використання об'єктів основних засобів (виробничий метод)[51].

Кожен метод нарахування має свої переваги та недоліки, які можуть впливати на вибір конкретного методу для підприємства (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Переваги та недоліки методів нарахування амортизації

Метод амортизації	Переваги	Недоліки
Прямолінійний	Простота у розрахунках та рівномірність розподілу сум амортизаційних відрахувань протягом звітних періодів. Він є ефективним при використанні об'єктів, для яких рівень експлуатації не залежить від обсягу виробництва.	Не враховується моральний знос об'єкта та зростання витрат на його ремонт, які можуть збільшуватися зі збільшенням тривалості його експлуатації.
Зменшення залишкової вартості	Упродовж початкових років експлуатації нараховується велика сума грошових коштів, яка поступово зменшується протягом наступних років. Такий підхід передбачає, що спочатку експлуатація об'єкта вимагає більших фінансових витрат, а з часом ці витрати стають більш рівномірними.	Визначення прискореної норми нарахування зносу, яка є суб'єктивним процесом. Такий підхід може призвести до неправильного визначення терміну служби основного засобу. Якщо визначити невірний строк експлуатації, то актив може не витримати запланований обсяг продукції чи не відповідати планованим виробничим потребам.
Прискореного зменшення залишкової вартості	Протягом перших років експлуатації нараховується велика сума коштів, яка призначена для відновлення основного засобу. Використовується частіше у тих випадках, коли ефективність обладнання в початкові роки експлуатації вища, ніж у наступних.	Сума зносу часто не відповідає фактичній експлуатації об'єкта або обсягу виготовленої продукції. Це може призводити до невідповідності між визначеною сумою зносу і реальним використанням об'єкта, а також обсягом виробництва. Такий розрив не відображає реальний фінансовий стан підприємства, оскільки сума зносу не враховує всі аспекти його ефективності та виробничої діяльності.
Виробничий	Сума зносу, пов'язана з витратами,	Розрахунки за цим методом з

	відповідає отриманим доходам у випадках, коли актив використовується нерівномірно протягом різних звітних періодів.	трудомісткими та складними. Цей метод обмежений в застосуванні, оскільки його можна використовувати лише на виробничих підприємствах.
Кумулятивний	Застосовується тоді, коли: 1) продуктивність обладнання в початкові роки його експлуатації є вищою, ніж у подальших періодах; 2) спостерігається швидке моральне старіння об'єкта, тобто коли його технічний стан і функціональність швидко погіршуються.	Сума зносу часто не відповідає реальному використанню об'єкта або обсягу виготовленої продукції.

*Джерело: побудовано автором на основі [3]

Порівняємо методи нарахування амортизації аналізованих підприємств пивоваріння, а саме ПАТ «Фірма«Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна», а також терміни корисного використання основних засобів (табл. 2.15).

Таблиця 2.15

Порівняльна характеристика амортизаційних політик ПАТ «Фірма«Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»

Показник	ПАТ «Фірма «Полтавпиво»	ПАТ «Оболонь»	ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»
Метод нарахування амортизації	Прямолінійний	Лінійний	Лінійний
Терміни використання	Згідно з вимогами Податкового кодексу України.	-	Об'єкти основних засобів використовуються підприємством до тих пір, поки основний засіб не перестане відповідати критеріям визнання активу, якщо він повністю не втрачає свої первісні якості внаслідок фізичного та морального зносу та якщо відновлення характеристик не є можливим.
<i>Мінімально допустимі строки корисного використання, років</i>			
Будівлі	20	5-40	20-30
Споруди	15	3-20	20-30
Передавальні пристрої	10	-	-
Машини та обладнання	2	-	5-15
Холодильне обладнання з малим строком використання	2	-	-
Торгове обладнання	2	-	3-5
ІТ-обладнання	-	-	3-5

Інструменти, прилади, інвентар, меблі	2	-	5-10
Зонти, шатри з малим строком використання	2	-	-
Інші ОЗ	12	3-15	-
Інвентарна тара	6	-	2-10
Обмеження на використання майна	Немає	Немає	Немає

*Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»

В порівняльній таблиці зазначено, що всі підприємства використовують однаковий метод нарахування амортизації, а саме - прямолінійний метод. Однак виникають певні відмінності у термінах корисного використання основних засобів між підприємствами. ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» обмежилися вказівкою проміжку використання, тоді як в обліковій політиці ПАТ «Фірма «Полтавпиво»» зазначено точні терміни використання та більший перелік груп основних засобів, які використовує підприємство у своїй діяльності.

Важливим є проведення оцінки ефективності амортизаційної політики для ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна», яка представлена в табл. 2.16.

Таблиця 2.16

Оцінка ефективності амортизаційної політики ПАТ «Фірма «Полтавпиво»,
ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна», тис. грн.

Показник	Роки			Відхилення, тис. грн.	
	2020	2021	2022	2022 до 2020	2022 до 2021
<i>ПАТ «Фірма «Полтавпиво»</i>					
Амортизаційні відрахування	14281	16451	15824	1543	-627
Вартість введених в експлуатацію основних засобів	15076	16490	7541	-7535	-8949
Дефіцит/надлишок фінансування	795	39	-8283	-9078	-8322
<i>ПАТ «Оболонь»</i>					
Амортизаційні відрахування	399564	402242	383029	-16535	-19213
Вартість введених в експлуатацію основних засобів	134566	179772	186067	51501	6295

Дефіцит/надлишок фінансування	-264998	-222470	-196962	68036	25508
<i>ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»</i>					
Амортизаційні відрахування	509998	823100	893885	383887	70785
Вартість введених в експлуатацію основних засобів	1036272	855474	150469	-885803	-705005
Дефіцит/надлишок фінансування	526274	32374	-743416	-1269690	-775790

*Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»

Протягом розглянутого періоду виявлено, що за підсумками 2022 року на всіх підприємствах відзначається дефіцит коштів. Однак, якщо не враховувати важкі умови ведення бізнесу з початку 2022 року, можна зазначити, що у ПАТ «Фірма «Полтавпиво» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» спостерігалася більш ефективна амортизаційна політика, на що вказує наявність надлишку коштів для відновлення основних засобів. Суттєве скорочення введення нових основних засобів може свідчити про те, що підприємства не використовують повністю кошти, отримані від амортизації, на придбання нових основних засобів чи їх ремонт. Важливо відзначити, що на ПАТ «Оболонь» протягом всього періоду аналізу спостерігається дефіцит коштів. Також для цього підприємства характерне незначне зменшення амортизаційних витрат та збільшення вартості введених в експлуатацію основних засобів.

Враховуючи вищезазначені спостереження, разом із результатами розрахунків показників технічного стану основних засобів (табл. 2.11) та показників ефективності використання основних засобів (табл. 2.12), можна виокремити основні ознаки недосконалості амортизаційної політики аналізованих підприємств:

- Високий рівень зносу основних засобів підприємств, також тенденція до його зростання мають вплив на продуктивність праці, інвестиційної привабливості підприємства та його конкурентоспроможності.

- Низький рівень оновлення основних засобів, який одночасно характеризується спадною тенденцією, а також низький рівень приросту основних

засобів може вказувати на те, що підприємство проявляє недостатню зацікавленість у збільшенні та модернізації своїх основних засобів.

- Потенційні можливості використання амортизаційного фонду як інвестиційного ресурсу залишаються використаними не в повній мірі, оскільки підприємства використовують лінійний метод нарахування амортизації.

- Відсутність врахування можливості отримання вигоди в результаті впровадження прискорених методів амортизації на підприємствах.

- Відсутність організованого підходу до контролю та керування процесом нарахування амортизації.

- Відсутність здійснення аналізу амортизаційної політики та відсутність оцінки її ефективності.

2.4. Фінансування формування основних засобів підприємств переробної галузі

В умовах економічної нестабільності та кризових подій і ситуацій спостерігається погіршення діяльності підприємств та зниження показників їх діяльності. Однією із головних причин цього погіршення є недостатня кількість фінансових ресурсів, що ускладнює можливість закупівлі нового обладнання, устаткування та вдосконалення виробничих процесів.

Більшість підприємств стикається з нестачею ресурсів для фінансування основних засобів та не може собі дозволити підвищення рівня заробітної плати, що впливає на їхню конкурентоспроможність та фінансову стабільність. У зв'язку з цим, на підприємствах спостерігається низький рівень техніко-технологічної бази, а тривалість роботи обладнання збільшується. Це призводить до зниження якості виготовленої продукції, яка не відповідає державним стандартам та вимогам споживачів, і, внаслідок цього, до скорочення обсягів збуту. Таким

чином, основною проблемою для підприємств є потреба в технічному переоснащенні виробництва, його модернізації та оновленні основних засобів шляхом залучення фінансових ресурсів для поліпшення показників діяльності та підвищення прибутковості.

Під формуванням основних засобів розуміють процес, який включає в себе придбання, модернізацію та обслуговування основних засобів підприємства. Основним джерелом фінансового забезпечення для формування основних засобів підприємств залишаються їхні власні кошти.

Фінансування за рахунок власних коштів, у першу чергу, реалізується шляхом використання амортизаційних відрахувань та чистого прибутку, отриманого підприємством.

Аналіз внутрішніх джерел фінансування формування основних засобів ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» у табл. 2.17.

Таблиця 2.17

Внутрішні джерела для формування основних засобів ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна», тис. грн.

Показник	Роки			Абсолютне відхилення		Відносне відхилення	
	2020	2021	2022	2022 до 2020	2022 до 2021	2022 до 2020	2022 до 2021
<i>ПАТ «Фірма «Полтавпиво»</i>							
Чистий прибуток (збиток)	31 819	20 695	81 457	49 638	60 762	156	294
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	100 858	127 295	214 302	113 444	87 007	112	68
Власний капітал	257 301	279 295	361 962	104 661	82 667	41	30
<i>ПАТ «Оболонь»</i>							
Чистий прибуток (збиток)	76798	-111966	1197966	1121168	1309932	1460	-1170
Капітал у дооцінках	2338002	2211552	2091993	-246009	-119 559	-11	-5
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-127739	113255	1204270	1332009	1091015	-1043	963
Власний капітал	2275607	2163641	3361607	1086000	1197966	48	55
<i>ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»</i>							
Чистий прибуток (збиток)	-493044	-506540	-2056130	-563086	-1549590	317	306
Капітал у дооцінках	352802	1494693	1097308	744506	-397 385	211	-27
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	-382399	-781352	-2533520	-2151121	-1752168	563	224
Власний капітал	96 958	808 448	853 011	756 053	44 563	780	6

*Джерело: побудовано автором на основі фінансової звітності ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна»

Аналізуючи табл. 2.17, можна побачити, що на досліджених підприємствах спостерігається різноманітність фінансових ситуацій.

Сприятлива ситуація склалася на ПАТ «Фірма «Полтавпиво». Підприємство стабільно отримує прибуток від своєї діяльності, який з року в рік зростає. Це є позитивним сигналом для інвесторів і свідчить про те, що підприємство є успішним і перспективним. Крім того, нерозподілений прибуток на підприємстві зріс на 113 444 тис. грн. з 2020 року і станом на кінець 2022 року становить 214 302 тис. грн. (59 % в структурі власного капіталу). Це означає, що підприємство має у своєму розпорядженні значні внутрішні джерела для фінансування формування основних засобів.

Така ситуація дозволяє підприємству самостійно забезпечувати себе необхідними фінансовими ресурсами для розвитку. Це дає йому певну незалежність від зовнішніх факторів і дозволяє більш гнучко планувати свою діяльність.

ПАТ «Оболонь» також характеризується сприятливою фінансовою ситуацією. Порівнюючи з попередніми роками, сума нерозподіленого прибутку на ПАТ «Оболонь» суттєво збільшилася і становить 36 % власного капіталу. Це відбулося, у першу чергу, за рахунок отриманого прибутку, який за результатами 2022 року становив 1 197 966 тис. грн. Також варто зазначити, що підприємство має на балансі капітал у дооцінках на суму 2 091 993 тис. грн., що становить 62 % власного капіталу. Капітал у дооцінках може бути направлений підприємством на придбання нових основних засобів, модернізації або ремонту існуючих. Підприємство демонструє позитивну фінансову динаміку і може систематично розширювати свої внутрішні ресурси для фінансування формування основних засобів. Окрім цього, щоб досягти ефективності, підприємство повинно

раціонально використовувати свої внутрішні джерела фінансування і ефективно планувати свою діяльність. Загалом, фінансова ситуація у ПАТ «Оболонь» є стабільною і характеризується позитивними тенденціями.

На ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» спостерігається найгірша фінансова ситуація з усіх досліджених підприємств. Протягом аналізованого року підприємство працює в збиток, який з року в рік збільшується. У 2022 році збиток підприємства становив рекордну суму в 2 056 130 тис. грн. Крім того, сума нерозподіленого прибутку, а в разі ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» - сума непокритого збитку, складає 45 % власного капіталу підприємства.

На балансі підприємства також наявний капітал у дооцінках, але сума цього капіталу є значно нижчою, ніж на ПАТ «Оболонь», що із врахуванням великої суми збитки може бути недостатнім. Підприємство має обмежені внутрішні джерела для фінансування формування основних засобів. Для цього підприємству необхідно залучати зовнішні джерела фінансування, такі як кредити банків або емісія цінних паперів.

Ще одним важливим внутрішнім джерелом фінансування для відтворення, оновлення та модернізації основних засобів є амортизаційні відрахування. Це джерело фінансування не підлягає оподаткуванню і зменшує розмір оподаткованого прибутку підприємства, при цьому не потребує додаткових витрат, пов'язаних з мобілізацією цих коштів. Розмір амортизаційних відрахувань визначається нормами амортизації та балансовою вартістю основних засобів.

Амортизаційні відрахування часто вважаються джерелом для забезпечення простого відтворення основних засобів. Однак у певних ситуаціях вони можуть також використовуватися для розширеного відтворення, особливо коли підприємство не має негайної необхідності в заміні діючих основних засобів.

Провівши аналіз внутрішніх джерел фінансування формування основних засобів, можна зазначити, що власних ресурсів, які мають досліджувані підприємства, може бути недостатньо для задоволення потреб у фінансуванні.

Важливо також врахувати вплив умов, які склалися в період воєнного стану в Україні, на умови функціонування підприємств та їхню фінансову стійкість.

У ситуації, коли внутрішні джерела фінансування на досліджуваних підприємствах обмежені, важливим є розгляд зовнішніх джерел фінансування.

При формуванні джерел фінансування для інвестицій часто використовують довгострокові кредити банків, фінансовий лізинг, який є вигідним і зручним, а також облігаційну позику, що включає емісію облігацій. Важливо відзначити, що емісію облігацій можуть використовувати в основному великі підприємства.

Можливість залучення зовнішніх джерел фінансування для підприємства залежить від його фінансового стану, особливостей галузевої діяльності, вартість капіталу, який залучається, та інших факторів. У випадку стабільного фінансового стану підприємство може користуватися різними джерелами відтворення, але для забезпечення стабільності бажано надавати перевагу внутрішнім джерелам. З нестійким фінансовим станом доступні джерела фінансування значно обмежені.

В останні роки в Україні діє програма кредитування вітчизняних підприємств. Державну програму «Доступні кредити 5-7-9» створили за ініціативою Президента України та Кабміну, щоб підтримати розвиток українського бізнесу.

Державна підтримка надається з метою здешевлення вартості кредитів, що пов'язані із провадженням суб'єктами підприємництва господарської діяльності.

Кредити, за якими може бути надана державна підтримка, надаються на такі цілі:

1) інвестиційні цілі, зокрема:

- придбання та/або модернізацію основних засобів суб'єктом підприємництва, за винятком придбання транспортних засобів (крім тих, що будуть використовуватися в комерційних та виробничих цілях);

- придбання нежитлової нерухомості та/або земельних ділянок з метою провадження суб'єктом підприємництва господарської діяльності без права передачі такої нерухомості в платне або безоплатне користування третім особам;

- здійснення будівництва, реконструкції, ремонту у нежитлових приміщеннях, в яких суб'єкт підприємництва провадить основну господарську діяльність, які на праві власності або користування належать суб'єкту підприємництва;

2) фінансування суб'єктів підприємництва, що провадять діяльність у сфері переробної промисловості за всіма КВЕД Секції С Національного класифікатора України;

3) відбудова зруйнованих внаслідок військової агресії основних засобів суб'єктів підприємництва [50].

Важливо відзначити, що підприємства, що діють у сфері переробної промисловості згідно з усіма кодами за Національним класифікатором видів економічної діяльності в Україні, можуть отримати кредитні кошти в межах до 150 млн. грн.

Проведемо порівняльний аналіз формування основних засобів за рахунок банківського кредиту та фінансового лізингу, якщо умови наступні:

- Вартість основного засобу – 10 млн. грн.;
- Термін – 3 роки;
- Ставка – 12%;
- Авансований лізинговий платіж – 3 млн. грн.;
- Ліквідаційна вартість основного засобу – 1 млн. грн.;
- Ставка податку на прибуток – 18%;
- Комісійна винагорода – 35 000 грн.
- Річна ставка довгострокового кредиту Державної програми «Доступні кредити 5-8-9» – 9%. Крім того, за умови створення нових робочих місць підприємство може отримати знижену ставку, яка становить 7% річних.

Порівняємо платежі, які буде здійснювати підприємства за отримання у власне використання основного засобу за рахунок лізингу (табл. 2.18) із платежами по банківському кредиту (табл. 2.19). Державна програма кредитування передбачає можливість зниження процентної ставки. Припустимо, що підприємство змогло отримати знижену ставку за кредитом через один календарний рік.

Провівши порівняльний аналіз, можна стверджувати, що підприємства для залучення додаткового капіталу для формування основних засобів можуть використовувати як і фінансовий лізинг, так і банківський кредит за державною програмою кредитування.

Таблиця 2.18

Розрахунок лізингових платежів 2024-2026

№ платежу	Місяць	Основний борг, залишок	Основний борг, погашення	Відсотки	Щомісячна комісія	Усього внесок
1	01.01.2024	7 000 000	194 444	72 333	5 000	271 778
2	01.02.2024	6 805 556	194 444	70 324	5 000	269 769
3	01.03.2024	6 611 111	194 444	63 907	5 000	263 352
4	01.04.2024	6 416 667	194 444	66 306	5 000	265 750
5	01.05.2024	6 222 222	194 444	62 222	5 000	261 667
6	01.06.2024	6 027 778	194 444	62 287	5 000	261 731
7	01.07.2024	5 833 333	194 444	58 333	5 000	257 778
8	01.08.2024	5 638 889	194 444	58 269	5 000	257 713
9	01.09.2024	5 444 444	194 444	56 259	5 000	255 704
10	01.10.2024	5 250 000	194 444	52 500	5 000	251 944
11	01.11.2024	5 055 556	194 444	52 241	5 000	251 685
12	01.12.2024	4 861 111	194 444	48 611	5 000	248 056
13	01.01.2025	4 666 667	194 444	48 222	5 000	247 667
14	01.02.2025	4 472 222	194 444	46 213	5 000	245 657
15	01.03.2025	4 277 778	194 444	39 926	5 000	239 370
16	01.04.2025	4 083 333	194 444	42 194	5 000	241 639
17	01.05.2025	3 888 889	194 444	38 889	5 000	238 333
18	01.06.2025	3 694 444	194 444	38 176	5 000	237 620
19	01.07.2025	3 500 000	194 444	35 000	5 000	234 444
20	01.08.2025	3 305 556	194 444	34 157	5 000	233 602
21	01.09.2025	3 111 111	194 444	32 148	5 000	231 593
22	01.10.2025	2 916 667	194 444	29 167	5 000	228 611
23	01.11.2025	2 722 222	194 444	28 130	5 000	227 574
24	01.12.2025	2 527 778	194 444	25 278	5 000	224 722
25	01.01.2026	2 333 333	194 444	24 111	5 000	223 556
26	01.02.2026	2 138 889	194 444	22 102	5 000	221 546
27	01.03.2026	1 944 444	194 444	18 148	5 000	217 593
28	01.04.2026	1 750 000	194 444	18 083	5 000	217 528
29	01.05.2026	1 555 556	194 444	15 556	5 000	215 000

30	01.06.2026	1 361 111	194 444	14 065	5 000	213 509
31	01.07.2026	1 166 667	194 444	11 667	5 000	211 111
32	01.08.2026	972 222	194 444	10 046	5 000	209 491
33	01.09.2026	777 778	194 444	8 037	5 000	207 481
34	01.10.2026	583 333	194 444	5 833	5 000	205 278
35	01.11.2026	388 889	194 444	4 019	5 000	203 463
36	01.12.2026	194 444	194 444	1 944	5 000	201 389
Разом		0	7 000 000	1 314 704	180 000	8 494 704

*Джерело: побудовано автором

Рекомендується уважно розглядати можливість для аналізованих підприємств участі у цій програмі кредитування. Проте важливо враховувати, що кредитування як метод формування основних засобів може бути ефективним лише для фінансово стійких підприємств, тоді як менш ефективні підприємства можуть зазнавати труднощі у залученні фінансових ресурсів цим шляхом.

Таблиця 2.19

Розрахунок платежів за банківським кредитом 2024-2026

№ платежу	Місяць	Основний борг, залишок	Основний борг, погашення	Відсотки	Усього внесок	Основний борг, погашення	Відсотки	Усього внесок
				9%			7%	
1	01.01.2024	10 000 000	277 778	75 000	352 778	277 778	75 000	352 778
2	01.02.2024	9 722 222	277 778	72 917	350 694	277 778	72 917	350 694
3	01.03.2024	9 444 444	277 778	70 833	348 611	277 778	70 833	348 611
4	01.04.2024	9 166 667	277 778	68 750	346 528	277 778	68 750	346 528
5	01.05.2024	8 888 889	277 778	66 667	344 444	277 778	66 667	344 444
6	01.06.2024	8 611 111	277 778	64 583	342 361	277 778	64 583	342 361
7	01.07.2024	8 333 333	277 778	62 500	340 278	277 778	62 500	340 278
8	01.08.2024	8 055 556	277 778	60 417	338 194	277 778	60 417	338 194
9	01.09.2024	7 777 778	277 778	58 333	336 111	277 778	58 333	336 111
10	01.10.2024	7 500 000	277 778	56 250	334 028	277 778	56 250	334 028
11	01.11.2024	7 222 222	277 778	54 167	331 944	277 778	54 167	331 944
12	01.12.2024	6 944 444	277 778	52 083	329 861	277 778	52 083	329 861
13	01.01.2025	6 666 667	277 778	50 000	327 778	277 778	38 889	316 667
14	01.02.2025	6 388 889	277 778	47 917	325 694	277 778	37 269	315 046
15	01.03.2025	6 111 111	277 778	45 833	323 611	277 778	35 648	313 426
16	01.04.2025	5 833 333	277 778	43 750	321 528	277 778	34 028	311 806
17	01.05.2025	5 555 556	277 778	41 667	319 444	277 778	32 407	310 185
18	01.06.2025	5 277 778	277 778	39 583	317 361	277 778	30 787	308 565
19	01.07.2025	5 000 000	277 778	37 500	315 278	277 778	29 167	306 944
20	01.08.2025	4 722 222	277 778	35 417	313 194	277 778	27 546	305 324
21	01.09.2025	4 444 444	277 778	33 333	311 111	277 778	25 926	303 704
22	01.10.2025	4 166 667	277 778	31 250	309 028	277 778	24 306	302 083
23	01.11.2025	3 888 889	277 778	29 167	306 944	277 778	22 685	300 463
24	01.12.2025	3 611 111	277 778	27 083	304 861	277 778	21 065	298 843
25	01.01.2026	3 333 333	277 778	25 000	302 778	277 778	19 444	297 222
26	01.02.2026	3 055 556	277 778	22 917	300 694	277 778	17 824	295 602
27	01.03.2026	2 777 778	277 778	20 833	298 611	277 778	16 204	293 981

28	01.04.2026	2 500 000	277 778	18 750	296 528	277 778	14 583	292 361
29	01.05.2026	2 222 222	277 778	16 667	294 444	277 778	12 963	290 741
30	01.06.2026	1 944 444	277 778	14 583	292 361	277 778	11 343	289 120
31	01.07.2026	1 666 667	277 778	12 500	290 278	277 778	9 722	287 500
32	01.08.2026	1 388 889	277 778	10 417	288 194	277 778	8 102	285 880
33	01.09.2026	1 111 111	277 778	8 333	286 111	277 778	6 481	284 259
34	01.10.2026	833 333	277 778	6 250	284 028	277 778	4 861	282 639
35	01.11.2026	555 556	277 778	4 167	281 944	277 778	3 241	281 019
36	01.12.2026	277 778	277 778	2 083	279 861	277 778	1 620	279 398
Разом			10 000 000	1 387 500	11 387 500	10 000 000	1 248 611	11 248 611

*Джерело: побудовано автором

Отже, якщо вартість основних засобів велика, рекомендується утриматися від покупки нового обладнання. У випадку необхідності отримання конкретних об'єктів основних засобів, може бути доцільним використання лізингу.

Лізинг є одним із методів швидкого оновлення основних засобів, який надає можливість підприємству використовувати засоби виробництва, не придбаваючи їх та не стаючи їхнім власником.

Таким чином, використання лізингу є доцільним для ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна», адже підприємства виробництва пива не є критично важливими і можуть виникнути труднощі із залучення кредитів за ставками 5-7-9%. Хоча обидва варіанти є привабливими.

Іноземні інвестиції відіграють важливу роль як суттєве джерело фінансування для вітчизняних підприємств. Цей механізм дозволяє залучати значні капіталовкладення в підприємства та сприяє розвитку економіки країни.

Прямі іноземні інвестиції - це довгострокові вкладення матеріальних засобів компаніями-нерезидентами в економіку країни (наприклад, з метою організації і будівництва підприємств).

Прямі іноземні інвестиції - найбільш бажана форма капіталовкладень для економік, тому що вона дозволяє реалізовувати великі проекти; крім того в країну надходять нові технології, нові практики корпоративного управління, тощо.

У табл. 2.18 наведено відомості щодо прямих інвестицій України за принципом спрямованості, тобто, по грошовим потокам [45].

Таблиця 2.18

Прямі іноземні інвестиції в Україну, млн. дол. США

Рік	Прямі інвестиції в Україну	Відхилення	
		Абсолютне	Відносне
2022	1 152	-5 535	-83%
2021	6 687	7 555	-870%
2020	-868	-6 728	-115%
2019	5 860	1 405	32%
2018	4 455	763	21%

*Джерело: побудовано автором на основі [45].

Як бачимо, іноземні інвестиції в Україну не відрізняються стабільністю та значними їх обсягами. Останні роки для країни є важкими і саме тому спостерігаємо зниження інвестиційної привабливості, що і має відображення на обсягах інвестицій.

Таке зниження обумовлене кількома ключовими факторами:

- Війна на території України суттєво погіршила інвестиційний клімат. Іноземні інвестори стурбовані нестабільністю та ризиком, пов'язаним із воєнним конфліктом, що може негативно вплинути на їхні інвестиційні рішення.
- Воєнна ситуація призвела до економічної кризи в Україні. Зниження рівня доходів населення призвело до зменшення попиту на товари та послуги, що в свою чергу вплинуло на інвестиційну активність.
- Інвестиції в Україну пов'язані з різними ризиками, такими як політичні та правові ризики, ризики зміни законодавства та загрози воєнних дій. Ці невизначеності створюють додаткові перешкоди для інвесторів, які виявляють побоювання та обережність у відношенні до своїх інвестиційних рішень.
- Відновлення після світової кризи внаслідок пандемії коронавірусу.

Створення сприятливих умов для залучення іноземного капіталу грає важливу роль, важливо, щоб держава зі свого боку змогла забезпечити привабливий клімат для інвесторів в умовах воєнного стану в країні, стабільність економіки, захист прав інвесторів та поліпшення інфраструктури.

Підсумовуючи, можна сказати, що ПАТ «Фірма «Полтавпиво» та ПАТ «Оболонь» в найближчі роки можуть не розраховувати на прихід іноземного інвестора, особливо в умовах воєнного стану. Однак ПАТ «АБІнбев Ефес Україна», яке вже є підприємством з іноземними інвестиціями, може сподіватися на підтримку від своєї материнської компанії, що може сприяти його стабільності та розвитку.

Ще одним зовнішнім джерелом для відновлення основних засобів підприємств України, яке набуває все більшого значення в інформаційному просторі, є компенсація збитків, завданих внаслідок війни.

Існує кілька можливих шляхів компенсації збитків, завданих підприємствам внаслідок війни.

- Міжнародна допомога: Один із можливих шляхів компенсації збитків - отримання міжнародної допомоги. Різні міжнародні організації, такі як Європейський Союз, Міжнародний валютний фонд та Світовий банк, можуть надати допомогу Україні для відновлення підприємств, постраждалих внаслідок війни.

- Репарації від росії: Ще одним можливим шляхом компенсації збитків є репарації від росії. Однак існують сумніви у тому, чи російська федерація добровільно сплатить репарації Україні.

- Конфіскація активів росії: Також одним з можливих способів компенсації збитків є конфіскація заморожених активів російських підприємств, об'єктів приватної власності осіб, які перебувають під санкціями, та золотовалютних резервів російського Центробанку.

Конфіскація активів росії є складною процедурою, що вимагає міжнародного співробітництва. Однак цей метод може стати ефективним способом компенсації збитків, завданих підприємствам внаслідок війни.

Висновки до 2-го розділу

Провівши аналіз ефективності управління основними засобами на підприємствах переробної галузі, а саме на підприємствах виробництва пива ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна», можна зробити наступні висновки:

1. Починаючи з 2022 року український бізнес опинився у складній ситуації, у якій раніше не був. Після світової кризи, що виникла у 2020 році, економіка країни відновлювалася, але на початку 2022 року ситуація вкрай різко змінилася через повномасштабну війну, яку розпочала російська федерація проти України. Ускладнення умов ведення бізнесу відобразилося на ефективності діяльності підприємств. Основні засоби підприємств вже перед війною відзначалися великим рівнем зносу, і тепер до цієї проблеми долучилося значне руйнування підприємств внаслідок бойових дій, зниження ефективності діяльності, брак власних ресурсів.

2. Стан основних засобів аналізованих підприємств перебуває на різних рівнях. Для ПАТ «Фірма «Полтавпиво» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» характерним є помірний знос основних засобів, а для ПАТ «Оболонь» знос основних засобів перебуває на високому рівні. Високий рівень зносу основних засобів підприємств, також тенденція до його зростання мають вплив на продуктивність праці, інвестиційної привабливості підприємства та його конкурентоспроможності.

Складні та невизначені умови, які виникли після початку повномасштабної війни, ставлять перешкоди перед розвитком підприємницької діяльності, зокрема в сфері виробництва, оновлення та модернізації основних засобів. Аналіз показників ефективності використання ресурсів на аналізованих підприємствах свідчить, що аналізовані підприємства скоротили обсяги капітальних інвестицій, які спрямовуються для впровадження нового обладнання та технологій у виробництво. Крім того, ці підприємства продовжують експлуатувати застаріле

обладнання, строк служби якого вже минув, і вони потребують негайного оновлення.

3. Додатково, підприємства мають проблему із недостатньою кількістю фінансових ресурсів для фінансування формування основних засобів. Це пов'язано із політикою амортизації та використанням власних джерел фінансування. Зазначено, що потенційні можливості використання амортизаційного фонду як інвестиційного ресурсу не використовуються в повній мірі через використання лінійного методу нарахування амортизації. Це обрано через простоту розрахунків, але при цьому не враховуються можливі вигоди від впровадження прискорених методів амортизації. Також відзначається відсутність аналізу амортизаційної політики та оцінки її ефективності.

4. Обмежені можливості залучення зовнішніх джерел фінансових ресурсів сповільнюють розвиток підприємств. В умовах невизначеності та важкопрогнозованого майбутнього економіки України залучення банківських кредитів, а також лізингу для формування основних засобів становить високий фінансовий ризик для підприємств.

Проте, створення державна програма підтримки та розвитку українського бізнесу «Доступні кредити 5-7-9%» допомагає підприємствам отримати необхідні кошти для модернізації та оновлення основних засобів.

Порівняльний аналіз показує, що ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» можуть використовувати для фінансування основних засобів і банківський кредит, і фінансовий лізинг. Проте, банківський кредит за такими процентними ставками може бути важче отримати, адже згідно Постанови КМУ «Про надання фінансової державної підтримки» процентна ставка зменшується або збільшується за результатами щоквартального перегляду уповноваженим банком на 0,5 процентного пункту за кожне скорочене/створене суб'єктом підприємництва нове робоче місце. І тому, зважаючи на скорочення чисельності працівників протягом 2020-2022 років та загальною мобілізацією, адже галузь пивоваріння не є критично важливою для

економіки країни і тому працівники таких підприємств підлягають мобілізації, така тенденція може продовжуватися на аналізованих підприємствах, що матиме негативний вплив на процентну ставку за кредитом.

Для компенсації збитків, завданих підприємствам внаслідок бойових дій, можна виділити такі джерела фінансування: міжнародна допомога, репарації від росії та конфіскація активів російської федерації. Проте, конфіскація активів росії є складною процедурою, що вимагає міжнародного співробітництва. Однак цей метод може стати ефективним способом компенсації збитків, завданих підприємствам внаслідок війни.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення завдання, яке полягає в обґрунтуванні теоретичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності управління основними засобами підприємства. Результати дослідження дозволили сформулювати такі основні висновки:

1. Основні засоби, як об'єкт досліджень, викликають постійний інтерес з боку науковців, адже протягом 1999–2021 років було захищено 95 дисертацій за рядом спеціальностей, серед яких «Економіка та управління підприємствами», «Бухгалтерський облік, аналіз та аудит», «Гроші, фінанси і кредит». Проаналізувавши матеріали дисертацій вітчизняних науковців, відзначимо найбільшу активність досліджень у 2006, 2010, 2012 та 2016 роках, причому якщо у 2006 р. науковці найбільше зосереджують свою увагу на проблемах обліку основних засобів, то у 2010, 2012 та 2016 роках – на підвищенні економічної ефективності використання основних засобів та пошуку шляхів їх відтворення.

В першу чергу, це було зумовлено реформуванням системи бухгалтерського обліку в Україні, що знайшло своє відображення у прийнятті Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» та затвердженні вітчизняних Положень (стандартів) бухгалтерського обліку. В подальшому актуальність цих досліджень викликана необхідністю адаптації бухгалтерського обліку до галузевих потреб, підвищення якості, оперативності та інформативності облікових та аудиторських даних про основні засоби, необхідних для ефективного управління ними.

Активність досліджень у сфері управління основними засобами за останнє п'ятиріччя поступово знижувалася, однак останні події в Україні підтверджують їх важливість. Вітчизняні підприємства сьогодні знаходяться в непростій ситуації, яка є результатом кризових років внаслідок пандемії коронавірусу та повномасштабного вторгнення росії на територію України у 2022 році.

2. У процесі критичного аналізу літературних джерел визначено, що основні засоби – це матеріальні активи з очікуваним терміном корисного використання більш ніж один рік (або протягом операційного циклу, якщо він більше ніж рік). Ці активи утримуються підприємством з метою використання їх у виробництві або постачанні товарів, надання послуг, здачі в оренду іншим особам, а також для виконання адміністративних та соціальних функцій.

На підставі аналізу трактувань науковців та законодавчої бази можна зробити висновок, щоб для того, щоб об'єкт можна було визнати основним засобом, то він має задовольняти наступні критерії:

- матеріальність. Основні засоби повинні мати матеріальну, фізичну форму. Тобто існувати як конкретні фізичні об'єкти.

- призначення. Основні засоби зберігаються з метою використання їх у процесі виробництва, постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або виконання адміністративних та соціально-культурних функцій.

- строк корисного експлуатування. Основні засоби повинні мінімум протягом одного року використовуватися підприємством або ж протягом операційного циклу, який триває більше одного року.

- амортизація. На основні засоби обов'язково нараховується амортизація. Їх вартість поступово переноситься на вартість готової продукції через амортизаційні відрахування.

- економічна вигода. Використання основних засобів у господарській діяльності повинно приносити певну економічну вигоду підприємству протягом більше одного року.

- мінімальний поріг вартості. Вартість основних засобів має перевищувати встановлений мінімальний поріг вартості.

- важколіквідність. Основні засоби є важколіквідними активами, які не можна швидко і легко перетворити на готівку.

3. У сучасних наукових дослідженнях та літературі часто можна спостерігати використання термінів «основні фонди» і «основні засоби» як

синонімів. Обидва ці поняття використовуються для опису тих самих складових господарської діяльності, які включають в себе матеріальні активи організацій.

4. Провівши дослідження підходів до класифікації основних засобів вітчизняних науковців, можна зробити висновок, що критерії класифікації вирізняються своєю гнучкістю та адаптивністю. Вони є більш гнучкими, оскільки можуть бути застосовані для різних цілей, зокрема для ефективного управління основними засобами підприємства. Ці підходи базуються на різних ознаках, таких як функціональне призначення, галузева належність, спосіб фінансування та інші.

Вибір підходу до класифікації основних засобів залежить від конкретних потреб підприємства. Для планування формування основних засобів можна використовувати класифікацію основних засобів за галузевою ознакою, за джерелами фінансування та за належністю. Під час експлуатації можна використовувати класифікацію за функціональним призначенням, за речовим характером, за використанням, за строком корисного використання, за характером участі. А для списання основних засобів можна використати класифікацію за характером відображення зносу.

5. Управління основними засобами є ключовим фактором в забезпеченні ефективної діяльності будь-якого підприємства, оскільки основні засоби становлять основу виробничого потенціалу підприємства та можливостей для подальшого розвитку і, зазвичай, займають значну частину в балансі будь-якого суб'єкта господарювання.

Управління основними засобами є складним процесом, що включає аналіз, моніторинг, оцінку, прогноз та планування. Основна мета полягає в досягненні максимальної ефективності з мінімальними витратами на утримання та обслуговування. Проте, за результатами дослідження, можна стверджувати, що завдання та цілі можуть відрізнятися залежно від рівня управління основними засобами.

До основні етапів політики управління основними засобами підприємства можна віднести: аналіз основних засобів, оптимізація їх обсягу і складу, забезпечення оновлення, ефективне використання та фінансування основних засобів.

Також велику вагу вітчизняні науковці приділяють відтворенню основних засобів. Можна виділити два підходи до визначення цього процесу: процесний (відтворення основних засобів представляє собою неперервний процес оновлення фізичних та морально застарілих активів, триває безперервно, забезпечуючи підприємство актуальними та ефективними засобами виробництва) та системний (відтворення основних засобів є складним механізмом або цілісною системою економічних, організаційних та правових форм та методів господарювання).

6. 2018-2022 рр. характеризується сталим зростанням суми активів за видами економічної діяльності загалом, а також сум необоротних та оборотних активів зокрема. Однак частка необоротних активів у структурі активів за видами економічної діяльності зменшилася з 42 до 38 %, що свідчить про різні темпи росту оборотних та необоротних активів. Структура оборотних та необоротних активів суттєво відрізняється за різними видами діяльності. Так, у 2022 р. частка необоротних активів у складі активів підприємств водопостачання склала 69 %, підприємств добувної промисловості і розроблення кар'єрів – 58 %, в той час як для підприємств оптової та роздрібної торгівлі лише 14 %. Упродовж останніх років спостерігається поступове зменшення частки необоротних активів на промислових підприємствах (у 2019 р. – 48 %, у 2022 р. – 41 %). Частка необоротних активів на підприємствах електропостачання зазнала найбільшого скорочення, знизившись з рівня 65 % у 2019 р. до 44 % у 2022 р.

Частка основних засобів в структурі необоротних активів перебуває приблизно на одному рівні з року в рік протягом аналізованого періоду. Для промислових підприємств частка основних засобів становить понад 70 %.

В результаті воєнного конфлікту зазнали руйнувань або пошкоджень підприємства різних галузей економіки. Однак, найбільші втрати виявилися в галузях металургії та машинобудування. Зокрема, два найбільших підприємства, Азовсталь та ММК ім. Ілліча, які розташовані в місті Маріуполь, були повністю зруйновані.

Результати аналізу підтверджують, що більша частина основних засобів підприємств України перебувають у зношеному стані. У промисловості рівень зносу обладнання є найвищим і становить 54,9 %. Це пояснюється тим, що обладнання в промисловості працює в більш важких умовах і часто використовує складні технології, які швидко старіють.

7. ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» є передовими підприємствами пивоваріння в Україні. Залишкова вартість необоротних активів ПАТ «Оболонь» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» разом становить понад 50 % (28 % та 27 % відповідно станом на кінець 2022 року). А от вартість необоротних ПАТ «Фірма «Полтавпиво» займає лише 1 % усієї галузі.

У ПАТ «Оболонь» спостерігається тенденція до збільшення ступеню зносу протягом 2020-2022 років (загальний ступінь зносу протягом аналізованого періоду становить понад 62 %, що є високим значенням). Важливо відзначити, що ця тенденція спостерігається не лише для ПАТ «Оболонь», але і для ПАТ «Фірма «Полтавпиво» та ПАТ «АБІнбев Ефес Україна». Проте, ступінь зносу основних засобів у цих двох підприємств значно нижчий (25% і 34% відповідно на 2022 рік).

За результатом розрахунків можна спостерігати тенденцію до зниження показника фондоозброєності праці на всіх, без винятку, досліджуваних підприємствах. Ця негативна тенденція може свідчити про обмежені можливості виробництва та низьку продуктивність праці. Так, значення показника фондоозброєності ПАТ «Фірма «Полтавпиво», ПАТ «Оболонь» зазнало незначного скорочення у порівнянні з 2021 роком (2 % та 3 % відповідно), в той час як для ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» знизилося на 17 % у порівнянні з минулим роком, що є досить суттєвим для підприємства.

ПАТ «Фірма «Полтавпиво» та ПАТ «Оболонь» демонструють позитивну динаміку в значенні показника фондовіддачі, що є важливим для їхньої діяльності. Значення фондовіддачі для ПАТ «Фірма «Полтавпиво» зросло на 57% з 2020 року по 2022 рік, а для ПАТ «Оболонь» - на 79%. В свою чергу, значення фондомісткості ПАТ «Фірма «Полтавпиво» зменшилося на 36 % з 2020 року по 2022 рік, а для ПАТ «Оболонь» - на 44 %.

У випадку ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» спостерігається протилежна ситуація. Негативна динаміка показника фондовіддачі та позитивні зміни фондомісткості з року в рік можуть свідчити про зниження загальної ефективності діяльності цього підприємства. Значення показника фондовіддачі з 2020 року знизилося на 76 % до 2022 року, водночас значення показника фондомісткості зросло на 320 % за цей же період часу.

8. Аналіз амортизаційної політики ПАТ «Оболонь», ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» та ПАТ «Фірма «Полтавпиво» дав можливість виокремити основні ознаки їх недосконалості;

- високий рівень зносу основних засобів підприємств, також тенденція до його зростання мають вплив на продуктивність праці, інвестиційної привабливості підприємства та його конкурентоспроможності;

- низький рівень оновлення основних засобів, який одночасно характеризується спадною тенденцією, а також низький рівень приросту основних засобів може вказувати на те, що підприємство проявляє недостатню зацікавленість у збільшенні та модернізації своїх основних засобів;

- потенційні можливості використання амортизаційного фонду як інвестиційного ресурсу залишаються використаними не в повній мірі, оскільки підприємства використовують лінійний метод нарахування амортизації;

- відсутність врахування можливості отримання вигоди в результаті впровадження прискорених методів амортизації на підприємствах;

- відсутність організованого підходу до контролю та керування процесом нарахування амортизації.

9. Пошук джерел фінансування основних засобів є важливим етапом політики управління основними засобами з кількох ключових причин:

- забезпечення необхідного капіталу. Для придбання, оновлення та ефективного управління основними засобами потрібні значні фінансові ресурси. Пошук джерел фінансування дозволяє забезпечити необхідний капітал для вирішення цих завдань.

- Оптимізація витрат. Вибір ефективних джерел фінансування дозволяє мінімізувати фінансові витрати на утримання та обслуговування основних засобів, що сприяє підвищенню загальної ефективності.

- Підтримка стратегічних рішень. Джерела фінансування можуть впливати на стратегічні рішення стосовно вибору конкретних основних засобів, їх кількості та якості. Оптимальне фінансування сприяє досягненню стратегічних цілей підприємства.

- Управління ризиками. Визначення різних джерел фінансування дозволяє розподілити ризики, пов'язані з інвестуванням у основні засоби. Різноманітні джерела можуть зменшити фінансові ризики та забезпечити стійкість управління активами.

Фінансування основних засобів може здійснюватися з використанням власних фінансових ресурсів або позикових ресурсів. Найбільш поширеними внутрішніми джерелами фінансування основних засобів є власні - нерозподілений прибуток підприємства та амортизаційні відрахування.

ПАТ «Фірма «Полтавпиво» стабільно отримує прибуток від своєї діяльності, який з року в рік зростає. Крім того, нерозподілений прибуток на підприємстві становить 59 % власного капіталу.

Нерозподілений прибуток ПАТ «Оболонь» складає 36% від власного капіталу компанії. У 2022 році сума нерозподіленого прибутку зросла на 1197966 тис. грн. Крім того, важливо відзначити, що підприємство має капітал у дооцінках на суму 2 091 993 тис. грн., що становить 62 % власного капіталу. Цей

капітал у дооцінках може бути використаний для придбання нового обладнання, модернізації або ремонту існуючих активів підприємства.

На противагу, ПАТ «АБІнбев Ефес Україна» протягом аналізованого періоду працює в збиток, який з року в рік збільшується. У 2022 році збиток підприємства становив рекордну суму в 2 056 130 тис. грн. Хоча на балансі також є капітал у дооцінках, його обсяг значно менший, ніж на ПАТ «Оболонь».

Брак власних ресурсів для формування, оновлення та модернізації основних засобів ставить підприємства у важке становище, виникає потреба у фінансуванні за рахунок зовнішніх джерел. Для аналізованих підприємств ефективним буде залучення основних засобів за рахунок фінансового лізингу та за допомогою державної програми «Доступні кредити 5-7-9%», хоча і можуть виникнути певні труднощі. Згідно з проведеними розрахунками, при залученні виробничих основних засобів за рахунок банківського кредиту та лізингу, сумарні витрати з обслуговування джерела будуть нижчими при використанні лізингу. Фінансування основних засобів за рахунок лізингу має ряд переваг, серед яких є індивідуальний та гнучкий графік платежів, довший термін фінансування, у порівнянні з банківським кредитом, відсутність застави. Крім того, лізинг дозволяє оновлювати обладнання або основні засоби на кінці терміну лізингу. До недоліків лізингу можна віднести те, що власником майна є лізингодавець і за потреби модернізації чи інших змін основного засобу необхідно отримати дозвіл від власника, що накладає певні обмеження у використанні основного засобу.

10. Для компенсації збитків, завданих підприємствам внаслідок бойових дій, можна виділити такі джерела фінансування: міжнародна допомога, репарації від росії та конфіскація активів російської федерації. Проте, конфіскація активів росії є складною процедурою, що вимагає міжнародного співробітництва. Однак цей метод може стати ефективним способом компенсації збитків, завданих підприємствам внаслідок війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агрес О.Г. Економічна ефективність використання основних засобів сільськогосподарських підприємств: автореф. дис. ... к. е. н. : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / О.Г. Агрес ; Львівський нац. аграр. ун-т. – Львів, 2013. – 20 с.
2. Бабяк Н.Д. Амортизаційні відрахування як фінансове джерело відтворення основних засобів підприємств / Н.Д. Бабяк // Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка». 2005. № 10(82). С. 177–185.
3. Бакай В.Й. Амортизаційна політика та оновлення основних фондів на промислових підприємствах / В.Й. Бакай // Хмельницький національний університет. 2006 . С. 45–55
4. Бондар Н.М. Економіка підприємства : Навч. посіб. / Бондар Н.М. К. : Видавництво А.С.К., 2004. – 400 с.: іл.
5. Борисюк І. О., Ткаченко І. І. Резерви підвищення ефективності використання основних фондів підприємства. Збірник наукових праць Дніпропетровського національного університету імені академіка В. Лазаряна. Серія: Економічні науки. 2013. Вип. 4 URL: <http://ecobio.nau.edu.ua/index.php/PPEI/article/viewFile/435/423>
6. Бутинець Т.А. Основні засоби: точка зору економіста / Т.А. Бутинець // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. – 2015. – № 5. – С. 22–36.
7. Бухгалтерський облік в Україні. Від теорії до практики / За ред. А.М. Коваленко. – Дніпропетровськ : Баланс-Клуб, 2006. – 1024 с.
8. Герцик В.А. Ієрархічна структура організаційно-економічного механізму управління розподілом підприємства / В.А. Герцик // Культура народів Причорномор'я. 2009. № 172. С. 22–24.
9. Голозубова Ю.В. Аналіз методів нарахування амортизації та їх порівняльна характеристика. Управління розвитком. 2014. № 7. С. 111–114.

10. Гончаров А. Б. Економічне управління підприємством : конспект лекцій / А. Б. Гончаров, Н. М. Олейникова // Харк. нац. екон. ун-т. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2009. – 366 с.
11. Городянська Л. В. Г 70 Відтворення основних засобів на підприємствах України: теорія і практика обліку та аналізу: Монографія. К.: КНЕУ, 2008. 224 с. ISBN 978-966-483-144-1
12. Господарський кодекс України. Поточна редакція від 31.03.2023 (дата звернення 10.07.2023).
13. Гречко С.М. Особливості визнання основних засобів в цілях бухгалтерського обліку та оподаткування / С.М. Гречко // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2011. № 3(21). Ч. 2. С. 23–31.
14. Дерій В. Проблеми теорії науки, методики й організації навчання і практики економічного аналізу / В. Дерій // Бухгалтерський облік і аудит. 2014 № 6. С. 311.
15. Джеджула, В.В., Єпіфанова, І.Ю., Волоська, Н.Р. (2016), Сутність поняття «основні засоби». Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 4 (04). С.127-131.
16. Дмитренко Е.Д., Завіруха І.В. Відтворення основних фондів в сучасних умовах: форми, види та джерела // Сучасна економіка: випуск 3. – Київ: ДІПК, 2011. – 122 с.
17. Домбровська Н.Р. Економічна сутність основних засобів та їх класифікація / Н.Р. Домбровська // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». 2012. Вип. 9(1). С. 340–349.
18. Економічна енциклопедія : у 3-х т. т. 2. / редкол. С.В. Мочерний (відп. ред.) [та ін.]. – К. : Академія, 2001. – 848 с.
19. Завадський Й.С. Економічний словник / Й.С. Завадський, Т.В. Осовська, О.О. Юшкевич. – К. : Кондор, 2006. – 356 с.
20. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України за рік від початку повномасштабного

вторгнення.

Березень

2023.

URL:https://kse.ua/wpcontent/uploads/2023/03/UKR_Feb23_FINAL_Damages-Report-1.pdf

21. ІНСТРУКЦІЯ про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Поточна редакція від 29.07.2022. (Дата звернення 09.07.2023).

22. Кацевич В.К. Основні засоби: характеристика та класифікація // Економічні науки. 2011. Вип. 8. С. 230—236. (Серія: Облік і фінанси).

23. Кіндрацька Г.І., Білик М.С., Загородній А.Г. Економічний аналіз: Підручник [Текст] / за ред. проф. А.Г. Загороднього. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 487 с

24. Кленін, О. А. Амортизація як ресурс збільшення виробничого потенціалу підприємства / О. А. Кленін // Схід. – 2007. – № 7. – С. 42 – 45

25. Коваленко О.В. Напрями підвищення ефективності використання основних фондів підприємства / О.В. Коваленко, І.В. Громова // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2014. – Вип. 7. – С. 20–27.

26. Костенко Т.Д. Економічний аналіз і діагностика стану сучасного підприємства : Навч. посібник для вчз. / Костенко Т.Д. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 400 с.

27. Кулько І.В. Оцінювання та аналіз основних виробничих фондів підприємств. Держава та регіони. Сер.: Економіка та підприємництво. 2013. № 3. С. 166–169. [URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2013_3_33](http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2013_3_33)

28. Левицька І.В. Проблеми інтенсифікації відтворювальних процесів на підприємствах харчової промисловості. Економіка харчової промисловості. 2010. № 3. С. 14–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/echp_2010_3_3

29. Лесечко М. Д. Основи системного підходу: теорія, методологія, практика [Текст] Навч. посіб. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2002. – 300 с.

30. Лесняк В.О. Амортизація основних засобів: вибір доцільного методу нарахування. Фінанси, облік і аудит. 2012. Вип. 20. С. 321–327.

31. Лукашенко, О.В. Сутність управління основними засобами підприємства. - УДК 658.14. - Вінницький національний технічний університет. URL:file:///C:/Users/%D0%9F%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C/Downloads/5574-20171-1-PB%20(1).pdf
32. Михайлов А.М. Основні засоби: визначення та класифікація / А.М. Михайлов // Вісник СДАУ. 2001. Вип. 1(10). – С. 156–159.
33. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 16 (МСБО 16). Основні засоби. Поточна редакція від 01.01.2012. (Дата звернення 09.07.2023).
34. Мостенська Т.Г., Ковтун О.А. Теоретичні підходи до управління основними засобами підприємства. - DOI: 10.32702/2307-2105-2020.1.94 - УДК 658.152
35. Мулик Т.О., Материнська О.А., Пльонсак О.Л. Аналіз господарської діяльності: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 288 с.
36. Мулик Т.О., Мулик Я.І. Методичний інструментарій аналізу фінансової безпеки підприємств в системі економічних аспектів виробництва біопалива. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2016. № 9. С. 91–101.
37. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» від 27.04.2000 м. Київ / поточна редакція від 11.11.2022.
38. Неміш Ю.В. Поняття «основні засоби» у сучасних наукових дослідженнях / Ю.В. Неміш // Аграрна економіка. 2012. Т. 5. – № 3–4. – С. 181–187.
39. Нікітіна Г. Ю. Проблемні питання нарахування амортизації основних засобів / Г. Ю. Нікітіна // Управління розвитком. 2014. № 12. – С. 67–69.
40. Оренда та лізинг: правила складання договорів та облік відповідно до вимог ПК: практичне керівництво серії «Бібліотека «Баланс» [головний редактор І. Єгорова]. Дніпропетровськ: ТОВ «Баланс-Клуб», 2011. № 15. 112с.

41. Основи наукових досліджень у схемах і таблицях : навч. посіб. / О. П. Кириленко, В. В. Письменний. – Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – 228 с. ISBN 978-966-654-328-1
42. Оспіщев В.І. Сучасний підхід до класифікації основних засобів на підприємствах роздрібної торгівлі / В.І. Оспіщев, Є.Є. Єремія // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2010. Вип. 1. С.146-152.
43. Офіційний веб-портал «Національний репозитарій академічних текстів» URL: <https://nrat.ukrintei.ua/> (дата звернення: 03.05.2023)
44. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL : <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення 01.11.2023).
45. Офіційний сайт Міністерства Фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/2022/>
46. Парнюк, В. О. Про головні напрями реформування амортизаційної політики / В. О. Парнюк // Фінанси України. 2008. № 9. – С. 93 – 96
47. Пашню, Л. А. Амортизаційна політика держави на сучасному етапі / Л. А. Пашню // Підприємство, господарство і право. 2006. №4. – С. 167 – 169
48. Податковий кодекс України. Поточна редакція від 02.07.2023. (Дата звернення 04.11.2023).
49. Покиньючерда В.В. Обліково-аналітичне забезпечення управління основними засобами підприємства. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 17. С. 5-11. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2018/3.pdf.
50. Постанова Кабінету Міністрів України «Про надання фінансової державної підтримки» від 24.01.2020 р. № 28 (Редакція від 26.09.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/28-2020-%D0%BF#Text>
51. Проданчук, М. О. Концепція амортизаційної політики та її вплив на формування основних засобів / М. О. Проданчук // Економіка АПК. 2007. № 3. – С. 29 – 34

52. Радзивилук Ю.В. Особливості класифікації основних засобів на промислових підприємствах/ Ю.В. Радзивилук // Економічні науки. 2010. Вип.7 (3). С. 64-68.

53. Саблук П.Т. Формування і розвиток наукових основ забезпечення відтворювального процесу в аграрному виробництві / П.Т. Саблук. – К.: ІАЕ, 2003. – 624 с

54. Селіванова Н.М., Ткаченко Ю.В., Попко Я.О. Особливості методики проведення аналізу основних засобів підприємства. Проблеми ринку та розвитку регіонів України в ХХІ ст. : матеріали VII Міжнарод. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Одеса, 05–09 груд. 2016 р. Одеса, 2016. С. 98–102

55. Следь, О. М. Удосконалення системи показників оцінки оновлення основних засобів виробництва [Текст] / О. М. Следь // Економічний аналіз. – 2013. – Том 14. – №3. – С. 203-210.

56. Смирнова Н.В. Аналіз співвідношення оборотних і необоротних активів сільськогосподарських підприємств. Економічний аналіз : зб. наук. праць. Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2014. Том 18. № 2. С. 246–252.

57. Стахурська С. В. Механізм відтворення основних засобів виробництва: сутність, складові, джерела інвестування. Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво. 2006. № 1. С. 240-247.

58. Сук Л.К. Фінансовий облік : [навч. посіб.] / Л.К. Сук, П.Л. Сук ; 2-ге вид., перероб. і доп. – К., 2012. – 647 с.

59. Удовиченко Я.А., Єршова Н.Ю Актуальні проблеми аналізу основних засобів (на прикладі компанії «Надія»). Приазовський економічний вісник. 2017. № 5 (05). С. 328-334. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2017/5_05_uk/62.pdf

60. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. С. 283. 742 с. 1000 екз. ББК 87я2. ISBN 966-531-128-X.

61. Хвостіна І. М. Механізм управління розвитком підприємства / І. М. Хвостіна // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – Вип. 1. – С. 30-33.

62. Циган Р.М., Бондаренко І.В., Зеленська В.В. "Удосконалений механізм управління процесом відтворення основних засобів підприємств" / DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-18-82> / УДК 658.152.001.76

63. Чобіток, В.І., & Пасько, Н.О. «Ефективне управління основними фондами на підприємстві». Вісник Української інженерно-педагогічної академії. УДК 658.152. URL:

<https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/da3bf54e-39d3-4646-9f7e-d2b115573049/content>

64. Швець, Н. В. Проблемні питання аналізу основних засобів підприємства [Текст] / Н. В. Швець, О. Л. Бродський // Бізнес Інформ. – 2012. – № 8. – С. 159-162.

65. Шегда, А., Пашнюк, Л. (2009), Динаміка основних засобів та зміна їх структури на підприємствах хлібопекарської галузі. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка. 107- 108. С. 10-15.

66. Яркіна Н. М. Управління підприємством як економічна категорія (теоретичні аспекти) / Н. М. Яркіна // Держава та регіони. Сер. : Економіка та підприємництво. – 2014. – № 1. – С. 130-136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/drep_2014_1_26

67. «Fixed Assets Defined: Benefits & Examples» by Kristina Russo, September 20, 2022. URL: <https://www.netsuite.com/portal/resource/articles/accounting/fixed-asset.shtml>

68. «Fixed Assets. Long-term tangible assets that are used in the operations of a business» written by CFI Team, published January 13, 2020 and updated June 28, 2023. URL: <https://corporatefinanceinstitute.com/resources/accounting/fixed-assets/>

69. «What Is a Fixed Asset in Accounting? With Examples» by Will Kenton, updated December 14, 2022. URL: <https://www.investopedia.com/terms/f/fixedasset.asp>

70. Tangible Property Regulations by IRS. URL: <https://www.irs.gov/businesses/small-businesses-self-employed/tangible-property-final-regulations>

ДОДАТКИ

ПЕРЕЛІК ДОДАТКІВ

ДОДАТОК А. Фінансова звітність ПАТ «ФІРМА «ПОЛТАВПИВО» за 2020-2022 рр.

ДОДАТОК Б. Фінансова звітність ПАТ «ОБОЛОНЬ» за 2020-2022 рр.

ДОДАТОК В. Фінансова звітність ПАТ «АбІнбев Ефес Україна» за 2020-2022 рр.